УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАРТ 22 СРЕДА № 68 (6705).

Өртээ 2 көп.

ДҮЖҮТТҮ БЕДИДЕРИНГЕ ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

Республиканың чер ажылдакчылары бо юбилейлиг чылда чер ажылының культуразын бедидер дээш, бүгү көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин өстүрүп алыр дээш чарышты калбартып, тодаргай хүлээлгелерни алган. Ылаңгыя тараа культураларының гектар бүрүзүнден 10, ооң иштинде суггарылгалыг черлерниң гектарындан 14, картофельдиң — 80, ногааларның — 100 центнерден эвээш эвес дүжүдүн өстүрүп алыр. Социалистиг чарышка кирген бригадалар, салбырлар, ажыл-агыйлар бедик дүжүттерни өстүрүп алырынче угланган практиктиг хемчеглерни ажылдап кылып, ам чоокшулап келген часкы хову ажылдарының белетнелин чорудуп турарлар.

Туруштуг бедик дүжүттерни өстүрүп алырын хандырар шиитпирлиг үүлдерниң бирээзи шөлдерни органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелер-биле чемишчидери болур. Колхозтарның, совхозтарның ажылышчилери 1967 чылдың тарылгаларынга 200 муң тоннадан эвээш эвес органиктиг, 3,4 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни төп ажыглаар деп социалистиг хүлээлгелеринде айтып алганнар. Бо чылдың тарылгазынга 1966 чылда 90 ажыг муң тонна ирик өдекти, а бо чылдың эгезинден бээр 6000 тонна хирени шөлдерге сөөртүп төккен. Ынчангаш айытқан планның үгле дең кезии күүсеттинген-дир.

Улуг-Хемде «ҮТКА 25 чылы», Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтарның кайызы-даа чыл эгезинден бээр муң тонна хире өдекти сөөртүп төккен турда, «Найырал» совхоз үгле чүс ажыг тоннаны, «Сут-Хөл» — 140 хире тоннаны төккен. Улуг-Хем районнуң колхозтары болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйлары бо чылын өдек сөөртүлгезин барык чоруттайн турар. Республикада кол чер ажылдыг районнар болур Таңды биле Каа-Хемниң ажыл-агыйларында өдек сөөртүлгези база кончуг доозум чоруп турар.

Колхозтарда, совхозтарда болгаш районнарда органиктиг чемишчидилгени эң хөйү-биле ажыглаарының ужур-дузазын чедир үнелеп көрбейн турарын үстүнде чижектер тодаргай хереченлеп турар-дыр. Чамдык ажыл-агыйларда өдекти белүп белеткевейн, дүшкан-на черден сөөртүп ап турар. Бо чорук органиктиг чемишчидилгениң шынарын кудуладыр болгаш харын-даа тарылга шөлдеринге бок үнүштерниң ивүдээрингe дуза болур апаар.

«Сельхозтехниканың» Таңды каттыжыышкыны Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары-биле керээ чарып, чүс муң тонна өдекти сөөртүр хүлээлгелиг турган, ам үгле 40 муң хире тоннаны сөөртүрүнүң керээзин чарган, а өдек сөөртүлгезиниң механизастаттынган отрядтарын, бригадаларын ажыл-агыйларда тургуспаан болгаш ук ажылды бизин эгелеввэн. Барыын талакы районнарның колхозтарының, совхозтарының удуртунчулары өдек сөөртүлгезин хожудадып турарын транспорт чедишпес, автомашиналарны кышкы үеде мал ажылынче угландырган деп тайылбырлап турарлар. Оларның боттарының транспорту чедишпес-даа болза, «Сельхозтехниканың» организациялары-биле, автоажыл-агыйлар-биле амга чедир үүге керээ чарбайн турарын олар харыылаар ужурлуг.

Часкы хову ажылдары ам эгелээриниң кырында келген болгаш бо чылдың тарылгазынга өдек сөөртүлгезин чорударының үезин кончуг эвээш артканн. Май айга чедир сөөртүп төккен ирик өдек бо чылдың тарылгазынга чемишчидилге болур, а июньдан соңгаргызы келир чылдың тарылгазынга ажыглаттынар болгай.

Мындыг болганда, колхоз, совхоз бүрүзү тарылгага өске бүгү белеткелдерни доозары-биле чергелештир шөлдерге органиктиг чемишчидилгени сөөртүп төгеринче онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Ажыл-агыйлар бо ажылга боттарының транспортун ажыглаарындан аңгыда, «Сельхозтехниканың» район каттыжыышкыннары болгаш салбырлары-биле, автоажыл-агыйлар-биле дораан керээ чарып, механизастаттынган отрядтарны тургузуп, оларның ажылын эки организастаар, ылаңгыя оларга четчир санныг транспортту быжыглаар, мергежилдиг механизаторлар-биле четчелээр, тодаргай онаалдаларны бээр, доктаатты нган онаалдаларны чедишиннинг күүсеткени дээш оларның материалдыг сонуургалын бедидер херек.

Республиканың ажыл-агый бүрүзүнде органиктиг чемишчидилгениң курлавыры хөй. Бир эвес ону ажыглаарын сезоннуг ажыл кылдыр көрбейн, чыл дургузунда бөлүп белеткээр, сөөртүп төгер болза, үгле ногаа, картофель, силос культураларының шөлдерин эвес, харын тараа культураларының шөлдериниң дыка хөйүн чемишчидип алыр арга бар. Четпес чүве чүл дизе, дүжүттү бедидериниң бо чугула курлавырын шын ажыглаарынче чогуур кичээнгей салдынмайн турары болур.

Бо чылын республиканың ажыл-агыйларына күрүнеден хөй минералдыг чемишчидилгелерни берип турар: 7 муң тоннаның чагын киирген болза, 9 муң тонна чедир бээр дээн. Ынчалза-даа күрүнзиниң берип турар бо улуг дузаламчызын чөп ажыглавас, минералдыг чемишчидилгелерни кадагалаар оран-сава белеткевес, ажык черлерге төп кааш, үреп баксыр-дыр, өл-шыкка эзилдирип кааптар таварылгалар эрткен чылдарның практиказынга өстүп тургулаан.

Дүжүттү бедидериниң эң чугула курлавырларының бирээзин ажыглаарында мындыг янзылыг байдал болза, күрүнеге болгаш ажыл-агыйга улуг когаралды чедирип болур. «Сельхозтехника» организацияларынга болгаш ажыл-агыйларга минералдыг чемишчидилгелерни түр-даа, дараазында чылдың тарылгазынга чедир-даа кадагалаар складтарны белеткээр херек. Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери бо ажылды боттарының контролюнга алза чогуур.

Партия, профзвилел, комсомол организацияларының хүлээлгези—чер ажылының культуразын бедидер, тарылгага белеткелди дүрген доозар дээш, дүжүт дээш демиселге бүгү курлавырларны, ооң иштинде органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни чедишиннинг ажыглаары дээш, чер ажылының дүжүдүн бедидип турган, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедири дээш социалистиг чарышты улам калбартыры болур.

Л. И. Брежневтиң хүлээп алыышкынынга чораан

Австрияның Совет Эвилелинде албан ужурунда чоруп турар федералдыг канцлери доктор Иозеф Клаусту СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев март 20-де хүлээп алган болгаш ооң-биле беседа кылган.

Австрияның даштыкы херектериниң федералдыг министри доктор Л. Тончич-Зоринь доктор И. Клаусту үдеп чораан.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко ол беседага киришкен.

(СЭТА).

Совет-австри чугаалажыышкыннар

Совет-австри чугаалажыышкыннар март 20-де Кремльге үргүлчүлээн. Совет-австри харылзааларга хамаарышкан айтырыгларның, а ол ышкаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле санал-онаалдарны аңаа солушкан.

Найыралчы байдалга эрткен чугаалажыышкыннарга:

Совет таладан—ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш ооң-даа өскелер;

Австри таладан — Австри Республиканың федералдыг канцлери доктор Иозеф Клаус, даштыкы херектерниң федералдыг министри доктор Л. Тончич-Зоринь болгаш албанның өске-даа кижилери киришкен.

(СЭТА).

Бүгү-россия чөвүлел хурал

Россия Федерациязында 109 муң столоваялар, рестораннар, кафелер болгаш чем кылыр фабрикалар ажылдап турар. Ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының март 20-де Москвада ажыттынган Бүгү-россия чөвүлел хуралында РСФСР-ниң садыг министри Д. В. Павловтуң кылган илеткелинде ол саннарны көргүзүп турар. Ниитиниң ол чемненилге черлерин хүн бүрү 35 миллион чыгам кижини чемгерип турар. «Ниитиниң чемненилге черлерин улам ыңай хөгжүдер болгаш эжиждер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга канчаар эки болгаш дүрген боттандырарының дугайында айтырыгны ол хуралдың киржикчилери чугаалажып турар.

Чөвүлел хуралдың ажылынга Г. И. Воронов, А. Н. Шелепин, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү А. И. Микоян киржип турар.

Чөвүлел хурал дүүн болдунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

БҮГҮ КИЖИЛЕР СЭЭҢ-БИЛЕ, ВЬЕТНАМ!

Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы доозулган

Демисежип турар вьетнам удус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы Совет Эвилелинде доозулган. Африка-Азияның эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының чөвүлелиниң сески никозия сессиязының шиитпирин өзугаар ол неделяны бо чылдың март 13-тен 19-ка чедир эрттирген. Америк агрессорларның Вьетнамда чаа-чаа өлүрүкчү кемниг үүлгедиглерин каргап, килеп турар миллион-миллион совет кижилериниң килеңниг үнү ол хүннерде база дагын бүгү күш-биле чаңгыланган.

Хосталгазы болгаш национал хамаарышпас чоруу дээш, Вьетнамның хөй катап каражадаан черинден америк шериглерни доп-дораан үндүрер дээш, боттарының төрээн чүртүнүн салым-хуузун боттары шиитпирлээр эргези дээш Вьетнамның патриоттарының демисели-биле буазулбас эп-сеткил каттыштырылгазын неделяның үезинде совет улус база дагын көргүскен деп, Азидың болгаш Африканың чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединиң харыысалгалыг секретары Д. Ю. Долидзе СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Эвилелдешкен республикаларның бүгү-ле найысылалдарынга — Бакуга, Минскиге, Кишиневка, Таллинге, Тбилисиге, Ереванга болгаш өске-даа хоорайларга, үлетпүрүн болгаш культураның улуг төптери — Ленинградка, Харьковка, Новосибирскиге—акыдыма вьетнам улусту деткииринин ниити хоорай митингилери болгулаан.

Митингилернин киржикчилери бүгү совет кижилериниң тура-соруун илеретпишаан, АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда кем-буруулуг агрессиязын соксадырын, Вьетнамның Демократтыг Республиказының тайбын хоорай, суурларын бомбалап турар чоруктарны болгаш тайбыңга ынакшылдыг улуска удур өске-даа агрессчи үүлгедиглерни соксадырын негээн.

Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединиң президиумунуң хуралы болган. Никозия сессиязының шиитпирлерин президиум чаңгыс эп-сеткилдиг үүлдүгүнүн болгаш ол шиитпирлерни эң чоокку үеде бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазының үндезини болдурган.

Демисежип турар Вьетнамны деткииринин Совет комитединиң бирги хуралын бистиң чүртүвүстүң хөй-ниитизиниң калбак бөлүктериниң негелдезин өзугаар эрттиргени чугула хемчег болган. Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү улусчу кампаниязын улам ыңай калбартып, хөгжүдүрүнче угланган хемчеглерни ол хуралга ажылдап кылган.

Москваның ажылчы чоннар төлөлекчилериниң хуралы бирги чергениң ужур-дузалыг болуушкун болган. Вьетнам акы-дыңмаларга бүгү талалыг болгаш дээштиг дузаламчыны моон соңгаардаа көргүзер деп совет улустуң шиитпирлиг чоруунун чыыткылаңчак көргүзүү ол болган. Америк агрессияга удур Вьетнамның демиселинге дуза көргүзүрүнүң талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың политиказын хуралдың киржикчилери чүмү-биле үүлүлүг деп көрген. Калчаалыг агрессорнун чылча шаптырган турарынга быжыг бүзүрелдиг бүгү совет кижилерге вьетнам улустун чөптүг хераа чоок болгаш эргим үнелиг деп москвачылардың хүлээп алган резолюциязында онаалап демдеглээн.

Бүгү делегейнин депшилгелиг күштериниң демисежип турар Вьетнамны улам-на деткип турарының дугайын, бистиң планетаыстың бүгү-ле ак сеткилдиг кижилериниң ооң-биле акы-дыңма эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын эрткен неделя херечилеп турар-дыр деп, Д. Ю. Долидзе түүнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

Кызылдың пассажирлер автоажыл-агыйында агрегаттар септенчизи Владимир Зырянов коллективинде мурнакчы ажылчыннарның бирээзи. Ооң чаарткан агрегады узун хуусаада үрелбейн ажыглатынып болур. Эш Зырянов арга-дуржулгазын өскелерге күүсеткиде-биле дамчыдып берип турар.

ЧУРУКТА: Владимир Зырянов.

М. ИГОРЬЕВТИҢ фотозу.

Хуучулар хуралынга

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем садыгының хуучу кежигүннериниң хуралы болуп эртken. Аңаа 1966 чылда Арыг-Үзүү рабкоовунуң кылып чоруткан ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди рабкооп баштаар черинин даргазы эш Иргит кылган. Эртken чылын рабкооп баштаар чери чонуун бараан-биле хандырылгазын мурнукузундан эжижиткен. 1965 чыл-биле деңнээрге эртken чылда бараан саарылгазының планын 14 хуу ажыр күүсеткен. Чурттакчы чонну эргежок чугула хереглелдің аъш-чем болгаш үлетпүр, культура барааннары-биле хандырып келген. Рабкооп баштаар чери кадрларны ажылга шын шилип ап, оларның ортузунга кижизиткиге ажылын чорудуп келген. Садып алыкчыларның негелдезинге дыңнаптыр, ажылынга ак сеткилдиг болгаш харыысалгалыг чоруун көргүзүп турар мурнакчы садыгжылар база бар. Чижээлээрге, суурда үлетпүр барааннар магазининин эргелекчизи Т. Шульгина эртken чылдың бараан саарылгазының планын 112 хуу күүсеткен. Ол ышкаш автолавканың чөлаачы-садыгжызы А. Мага бараан саарылгазының чыл планын 142 хуу күүсеткен. Олар рабкооптуң мурнакчыларынга санадып турарлар. Хереглекчилерниң негелдезинге дыңнаңгыр болуп оларның чагыгларын ей-шаанда күүседир чорук бараан саарылгазынга улуг идиглиг.

Ынчалза-даа рабкооптуң ажылында чамдык өөрүнүг чедишкиннер бар-даа болза ам-даа четпес талалар үргүлчүлеп турар. Рабкооптуң удуртулгазында 16 садыг четкилери ажылдап турар. Оларның иштинде эртken чылын Арысканда магазин үш ай, Ак-Туругда магазин бир ай дургузунда хаалгыр турган. Ол дээрге бараан саарылгазынга 76 муң рубльдің каражазын болдурганы ол. Эртken чылын рабкооптуң садыг четкилеринге ниитизи-биле 17 муң рубльдің өре-самчыгдалы болган. Рабкооп баштаар чери самчыгдал кылган садыгжылар-биле эптеш чок демисежип, оларга чогуур хемчегни онаап келген. Ооң түннелинде 8 муң рубльди олардан дедир эгиттирип алган. Хөй өре-самчыгдал кылган З. Сапронова, Т. Балдан, болгаш Чупин оларны ажылындан үндүргеш, хоойлу органнарынче шилчиткен.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Бистерге-ле эки-дир

Чоокта чаа СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алганы «Ниитиниң чемненилге черлерин улам ыңай хөгжүдер болгаш эжиждер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалы болза, бажыңга аъш-чем белеткээр хөй чымыштыг ажылдардан хөрээжаңнерни хостаарынга болгаш оларны хөй-ниитиниң ажылдарынга киириштиреринге хостуг үени берип болурун тода айыткан. Бистиң хөрээжен чоннуң хостуг шак үезин көвүдеп, кинолаар, ном номчуур, уруглар кижизидилгезинге идепкейлиг киржир аргалыг апарган. Чазактың болгаш партияның чаа сагыш салыышкынынга өөрүп четтиргенимни илередип олур мен.

Хову-Аксының ажылчын суурга элээн үр чурттап келдим. Аъш-чемниң хандырылгазы эки-ле-дир. Мында 50 тонна ишкир соодукчу бар, зът-чаг-биле бүдүн чылда хандырып келири магалыг-дыр. Ынчалза-даа зъттен кылган чартык фабрикаттарны бисте сатпайн турар, ону организастап болурунуң аргазы бар болгай.

Сөөлгү чылдарда кат-чимис аймаан садыглаары эжижээн. Хову-аксылар яблоктарны, мандариннерни, апельсиннерни үзүктел чонка садып ап келген.

Ажылчын суурнуң хлеб заводу чонну эки хандырып турар. Ынчалза-даа кулинар кылыглары ховар үнер-дир. Далган болгаш кондитер кылыгларының хандырылгазы чоннуң негелдезинге ам-даа четпейн турар.

Кызыл хоорайның столоваяларында белетнеп турар национал чемнер аймаан Хову-Аксына белеткеп, тудугжуларга, чонга саткан болза дыка эки болур ийин.

А. СОДУНАМ.

Хову-Аксы суурда ажылчын.

Школага белек

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ниити билигниң өртумак школаларының ажылын улам ыңай эжижидер хемчеглер дугайында» доктаалында школаның болгаш бүдүрүлгелерниң бир демниг ажылдаарын онзалап айытканы билдингир болгай. Партийжи доктаалды амыдыралга боттандырып эгелээзиниң база бир чижээн Хову-Аксындан көрүп болур.

Хову-Аксының 8 чыл школазы-биле мында АТА-ның күш-ажылчы коллективиниң аразында быжыг харылзаа тургустунгандан бээр элээн үр апарган. Транспортчулар—школаның шефчилери бүдүрүлгениң артыкшылдыг үүлдерин өөренип көргеш, материалдыг дузаны школага бээр арганы тыпкан.

Автоажыл-агый чериндан школачыларга белек кылдыр мындыг үүлдерни берген: баян, чурук улгаттырар херексел, концертке көдер торгу костюмнер, танцычылар хеви болгаш стол кырынга ойнаар херексел-дерни бергеннер. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны боттандырарынга мыя бо бедүүн белек база-ла чугула рольдуг болгай.

АТА-ның партия эге организация секретары эш Иван Степанович Шадрин мынча дээн:

— Школаның оттулар ыяжын болгаш хөмүр дажын үргүлчү сөөртүп келген бис. Бо чылын база-ла бүрүнү-биле сөөртүп бээр бис.

Шынап-ла АТА-ның бергени машиналар-биле школаның чаа өөредилге чылында одаар ыяжын сөөртүп алган. Школаның башкылары одалга-биле бүрүн хандыртынган.

Транспортчуларның школага дузазы дээш сеткилдиң ханызындан өөрүп четтириишкинни илередири чугула.

О. КОРОДА.

ДЫҢНАДЫГ

Кызыл хоорай Совединиң бирги организастыг сессиялы 1967 чылдың март 22-де хүндүскүүнүн 2 шакта СЭКП хооркомунун хуралдаар залынга болур. Чугаалажыр айтырыглары:

1. Организастыг айтырыглар.
2. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга алдар кылдыр хоорайны чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар талазы-биле хемчеглерниң база хүлээлгелерниң күүселдезинге чоруп турарының дугайы.

ХӨЙ СҮТ ДЭЭШ

Конкурс чоруп тур

Тыва АССР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу, кедээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылчыннарының база албан-хаакчыларының профвилел обкому, кедээ ажыл-агыйның эртем-техниктиг ниитилели Улуг Октябрьның 50 чыл ою-биле холбаштыр сүт саалдазының талазы-биле 1967 чылда конкурс чарлаан.

1966 чылга деңнээрге 1967 чылда ортумаа-биле бир инекке онаштыр эн-не хөй сүт саап алырын хандырган саанчыларны, кадарчыларны, бригадирлерни, фермаларны, зоовет тускай эртемниглерни болгаш ажыл-агыйларны конкурстуң тиилекчизинге саналр. Конкурстуң негелдеринин өзугаар алырга, 1966 чылда бир инекке онаштыр сүт саалдазы ортумаа-биле 2500 кг турган болза сүт саалдазын 7-ден эвээш эвес хуу көвүдедирге, база ол-ла саалда 2000—2500 кг турган болза—15 хуу, саалда 1500—2000 кг турда—20 хуу болгаш саалда 1500 турганда—25 хуудан эвээш эвес кылдыр саалданы көвүдеткен болза, ам конкурстуң тиилекчизи кылдыр саналр.

Ындыг негелделарни күүседиринге бүгү-ле арганар бистиң республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында бар, үгле малдың чемгерилгезин, ажаалгаазын эки организастаарынче улуг кичээнгейни салыр херек. Чижээлээрге, «Барлык» совхозка саар бир инекке онаштыр саалда эрткен чылын 38,1 хуу. Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозка —32,1 хуу. Бии-Хемниң «Искра» колхозка—20,4 хуу өскүлделиг болган, оон-даа өске чижектерни көргүзүп болур.

Бистин республиканың малчыннары 1967 чылда инектернин сүт продукциязын көвүдедип турган, күрүнеге 25 муң тонна сүттү садар хүлээлгени алган. Мынчангаш бо хүннерге чедир бо чугаалап турарывыс конкурста 570 саанчылар, 111 кадарчылар, 76 ферма эргелекчилери болгаш бригадирлер, 55 зоотехниктер киржип эгелээн.

Сүт-бараан фермаларының хөй-хөй коллективтери, саанчылар болгаш кадарчылар бо чылдың баштайгы ийи айында сүт саалдазын эртken чылдың ол-ла үезинге бодаарга алаян бедиткен. Таңдыда «Россия» совхозтуң төп сүт-бараан фермазының коллективи (бригадири эш Е. Боровиков) сүт саалдазын эртken чылдан көвүдеткен. Ында инек бүрүзүнден 278 кг сүт саган—ол болза эртken чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге бир инекке онаштыр 97 кг хөй болуп турары ол-дур. Ол ажыл-агыйның мурнакчы саанчылары Н. Н. Клепикова, Г. Шарыпов, К. Хуна, С. Куку болгаш өскелер-даа эрестиг ажылдааннар. Бии-Хем районда «Искра» колхозтуң Могайда сүт-бараан фермазының коллективи база эки ажылдаан, конкурстуң ийи ай чоруп турарының дургузунда сүт саалдазын 41,3 хуу көвүдеткеннер. Мындыг чижектерни өске-даа ажыл-агыйлардан көргүзүп болур. Республиканы ниитизи-биле алырга, конкурстуң баштайгы ийи айында сүт саалдазы эртken чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 10,4 хуу көвүдээн.

Ындыг болзажок, инектернин сүдүн көвүдедир талазы-биле кошкак ажылдап, малдың чемгерилгезин, ажаалдазын эжижидер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни албайн турар ажыл-агыйларның база барын айтыр херек. Маңаа хамыктың мурнунда Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхоз хамааржыр. Ында сүт саалдазы эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 14,4 хуу эвээжээн. Оон ыңай «Найырал» совхозта ол 6,1, «Тес-Хем» совхозта—36,4 болгаш «Улуг-Хая» совхозта—35,2 хуу эвээжээн. Мынчангаш сүт саалдазының талазы-биле хожудаашкынны эдип алыры-биле далаштыг хемчеглерни ол ажыл-агыйларның удуртукчулары алыр ужурлуг.

Маңаа хамыктың мурнунда малдың чемгерилгезинче онза кичээнгейни салыр болгаш саанчыларның, кадарчыларның идепкейин бедидер апаар.

Сөөлгү хүннерге чедир республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында 4,7 муң ажыг инек быыаалаан, ол база март, апрель, майда массалыы-биле уламчылаар. Ынчангаш бо үе болза малдың баш санының көвүдээринге-даа, хөй сүттү алырынга-даа эн-не харыысалгалыг өй болур дээрзин утпас херек, харын-на бо өйде бир инекке онаштыр эн-не хөй сүттү саап алырын хандырар ужурлуг бис.

Боттарының физиологтуг онза үүлдериниң ачызында инектер төрээн соонда 2—3 ай дургузунда эн-не хөй сүттү бээр дээрзин практика бадыткаан, ынчангаш инек төрээн соонда 3 ай дургузунда чылда бээр сүдүнүн 50—60 хуузун берилтери ховар эвес болгузаар. Саанчы, кадарчы, зоотехник бүрүзү ол өйну эн-не долузу-биле ажыглап турган, эң хөй сүттү алырын хандырар ужурлуг.

База катап айтып каалы — ону бирги эдлчегде малдың чемгерилгезин шын организастап турган чедип алыр. Малга сигенни, силосту, саваны кызыгаар чокка бээр херек, а чайгы үеде — одарны база долу ажыглаар. Концентраттарны долу хемчээлдин-биле малга бээр, сүт саалдазының ол кидин үезинде инектерге концентратты аная нормазындан 2—3 чемгерилге единицазынга хөйну бээр, ол болза малдың хөй сүттү бээринге бистиң берип турар авансымс ол болур.

Бо мындыг немелдени инек төрээн соонда 12—15 хонганда берип эгелээр, ынчангаш инектиң хөй сүттү берип турар бүгү үезинин дургузунда ынчаар чемгерер. Чемнин хемчээлин чемгерилге единицазынга дүжүрүп турган, чогуур рационну хандырарын зоотехниктер билир болгай.

Хөй сүттү алырынга саалданың техниказы улуг ужур-дузалыг, ол үүл дээрге инектернин эмиглерин зоовет чурум өзугаар ажаары-дыр. Чижээлээрге, саарының мурнунда инектиң эмиглерин чылыг суг-биле чууру, аржыыл-биле чодары, массаж кылыры, өске-даа үүлдер болур.

Инектен хөй сүттү алырының эргежок чугула бир негелдези болза ону чогуур өйүнде боозадыры болур. Инектернин хөй нуруузу быыаалаан соонда бирги азы ийиги айында боозаар болур. Мынчангаш бо талазын үргүлчүнүн хайгааралыга тургузар. Инектерни саарда, оларын тус-тузунда аажы-чаңын база барымдаалап көөр, ылаңгыя нерва системазынга хамаарыштыр ону ап көөр. Каржыланмайын, чымчак болгаш маажым саары чугула, ынчаар саарга инектин сүт бээри хөй болур, каржыланыр, инекке эпчок байдал тургузар болза хоржок.

Хүнде үш катап суггарып, дус-биле эки хандырып, үш катап саап турган сүттү алырын көвүдедир хемчеглерни база алыр. Фермаларга малды саарынын, чемгерериниң шынгыы чурумун тургузар. Шуут тургузу азырап турар инектерге хамаарыштыр оларның агаарлаар өйүн база шынгыызы-биле сагыыр.

Малдың кыпкы чемнинин шынарлыг болурунга оларны белеткээри база улуг ужур-дузалыг. Чижээлээрге, саваны хээндектеп, буска ылбырадып бээр, өске-даа чемнер талазы-биле баштайгы белеткелди эки организастаар.

Бо бүгү хемчеглер инектернин сүткүрүн көвүдедиринге улуг идигин бээр, ынчангаш бо хемчеглерни шынгыызы-биле сагып турган. Төрээн чүртка улам-на хөй сүттү бээри — юбилейлиг чылда бистиң саанчыларывыстын, кадарчыларывыстын, зоотехниктеривистин хүндүлүг хүлээлгеази.

П. УШАКОВ,

Тыва АССР-ниң Кедээ ажыл-агый министриниң улуг зоотехниги.

Чулуу Октябрьның 50 чылынга

ЧЕДИИШКИННЕР

РСФСР-ниң күрүне садыының бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының коллективтериниң 1966 чылдың IV кварталында алган социалистиг чарыжының түңнелдери үнген.

РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң коллегиязы болгаш күрүне садыының база хереглевичилер ниитилелиниң ажылдакчыларының профэвилел ТК-зы боттарының кады үндүрген доктаалында Россия Федерацияларының чедип алган чедиишкиннерин өнзалап демдеглээн.

Ооң иштинде Тыва АССР-ниң «Росторгодежда» садыг баазазы (директору С. П. Бессмертных, партия организациязының секретары Г. Н. Балакина). 200 рубль шаңналдыг үшкү черни эзлээн коллективтериниң аразында болган. Коллектив бараан саарылгазының планын 125,7 хуу күүсеткен болгаш пландан дашкаар 10,2 муң акшаның орулгазын чедип алган.

Садыг организацияларының чагыгларын ассортимент талазы-биле долу хандырып, республиканың ырак районнарынче барааннарның үзүктелиишкин чок чедирилгезин чорударынга эки түңнелдерни чедип алган.

Кызылторгтуң садыг четкилериниң ажылдакчылары квартал планын күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Март айның баштайгы чартыында Кызылторгтуң бүгү 8 бот-орулга-чарылгалыг садыг бөлүктери боттарының планнарын ажыр күүсеткилээн. Ниитизи-биле Кызылторг 15 хонуктуң бараан саарылгазының планын 53,9 хуу күүсеткен ийикпе, азы 125 муң акшаның бараанын чонга пландан ажыр саарган. Ооң иштинде дугаары 6 бот-орулга-чарылгалыг садыг бөлүү (директору Л. М. Махагаров) пландан дашкаар 26,2 муң, дугаары 2 бот-орулга-чарылгалыг садыг бөлүү (директору К. М. Князева) 18,8 муң акшаның бараанын саарган.

Кызылдың садыг баазазының коллективи бо чылдың марттың баштайгы чартыының планын 68,9 хуу күүсеткен болгаш 205,8 муң акшаның бараанын садыг организацияларынче пландан дашкаар ажыр чорудуп шыдаан.

С. ДОРЖУ.

ПОЧТАЧЫ

Ону Чаа-Суурда танывас кижи-даа чок. Өг-бүле бүрүзүнүң хүндүлүг болгаш күзенчиг-аалчызы. Чүге дээрге Түлүш Херелович чагыткан солуун, сеткүүлду, чагааны өй-шаанда эккеп берип турар. А бир эвес ыракта дөргүл-төрелинче чагаа чорудуп, акша шилчидер, телеграмма чорудар дээн болзунза, эш Бавуу сээн бажыңынга-ла ол бүгүнү боду хүлээп алыр. Ооң ажылынга ак сеткилдиин, улуг-биче кижилериң күзел-саналынга дыннангырын суурнун чурттакчылары мактап чугаалажырлар.

Бистиң суурда парлалга чагыдылгазы чок өреге чок. Ол херекте почтачының идепкейи, агитас-пропагандазы улуг. Назы-хары улгадып, үжүк-бижикти кошкак билир-даа чурттакчылар «Шынны», «Тываның аныяктарын» чагыдып алган, солуннарда бижээн материалдарны почтачыга номчудуп, тайылбырладып ап турарлар.

Ажылгыр, чаагай сеткилдиг Түлүш Херелович Бавуу чонунга төлептиг бараалгап, Совет эрге-чагырганың юбилейин күш-ажылчы чедиишкинниг уткуур дээш кызымак ажылдап турар.

Т. ДОРЖУ.

Өвүр район.

АЖЫГЛАЛГА КИРЕР

Ак-Довуракта профессионал-техникиг училищениң тудуун дооскаш, ажыглалга киирер дээш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң тудугжулары шалыпкын ажылдап турар.

Ам училищениң кол тудуу доозулган болгаш чүгле шеверлел ажылдары арткан. Ында Сарыглар Карашпайга, Нина Перенага, Лидия Ворозикинага удуртган шеверлекчилер бригадалары шалыпкын ажылдап, оларның кылган ажылының шынары эки болуп турар.

Ук шеверлээшкин ажылынга училищениң 4—5 бөлүктериниң курсантылары идепкейлиг дузалажып турарлар.

ШКОЛА БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

БҮДҮРҮЛГЕ КОЛЛЕКТИВТЕРИ, ШКОЛАЛАР

Республика типографиязының линотип цегинин делгем өрээлдеринге бөлүк өөреникчилерниң чедип келген турарын кым-даа эскерип каар. Солуннуң бүгү-ле материалдарының үжүктерин линотипистиң аваангыр холдары металдан канчаар белеткеп турарын уруглар сонуургап көрген турар. Аңгы-аңгы одуруглардан эгелээш, тус-тус үүлдерни, бүдүн солунну линотип цегинге белеткеп каан соонда, парлаар цехке кээп, солун парлаттынып үнер. Уруглар бо бүгүнү дыка-ла сонуургаар. Хөглүг, баштак ажылчыннар-биле чугаалажып, цехтерни катап-катап кезиксээзи келир. Ынчалза-даа школага барып кичээлдээри албан болгай.

— Ындыг-дыр, уруглар, бистиң ажылывыс-биле танышты-ңар, ам силерге бис аалдап чеде бээр бис, канчаар өөренип турарыңарны сонуургап көөр бис—деп, типография директору Виктор Иванович Чемков өөреникчилер-биле байырлажын тура сагындырган.

Кызылдың № 7 школазының болгаш республика типографиязының коллективтери чеди чыл дургузунда аразында харылзаалыг ажылдап, өөренип келген. Ажылчыннарның болгаш өөреникчилериниң найыралының дугайын республика найысылалыңга бооп эрткен улус өөредилгезиниң талазы-биле хоорайның партия-ажыл-агый активинге Виктор Иванович чугаалаан. «Ниити билигниң ортумак школазының ажылын улам экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы Кызылда канчаар күүсеттиниң турарын активке чугаалашкан. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар-биле чергелештир, школа коллективтериниң дузалакчылары — шефчилер айтырыынче улуг кичээнгей салдынган. Ук айтырыгны ынчаар турусканы кончуг чөптүг: школаның негелде, хереглелдери чүгле улус өөредилгезиниң ажылдакчыларын эвес, харын ада-иелер болгаш партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларын, хөй санныг шефчилерни—бүгү хөй-ниитинни дувуредип турар.

— № 7 школаны шефке алганывыстың баштайгы чылдарында школага колдуунда материалдыг дуза чедирип турган бис—деп, эш Чемков чугаалаан. Чүүк сөөртүрүнге машина берип, акша дузазы чедирип, чайгы үеде лагерьлер организастаарынга киржип турдувус. Мындыг дуза база чугула болбайн зан, ынчалза-даа уруглардың кижизидилгезинче сагыш салыры кончуг чугула деп билдивис. Ам бистиң бүдүрүлгениң бригадалары тус-тус класстар-биле чарыштыг. Ажылчыннарның канчаар ажылдап турарын уруглар бистиинге кээп көрүп турарлар. Ол ышкаш бистиң төлээлеривис школага хаая эвес барып, уругларның өөредилгезин сонуургаарлар. Бүдүрүлге чериниң социалистиг чарыжының түңнелин үндүрүп тура, бригада бүрүзүнүң школа-биле харылзаазын база барымдаалап турар бис.

Республиканың коллективи Кызылдың № 1 школазын шефке алгандан бээр элээн каш чыл эрткеп. Школа коллективинге ийи дааранар машинаны, чүүк машиназын, электропроигрывательди олар бергеннер. Уруглар кижизидилгезинче сагыш салбас чамдык ада-иелерни кел деп алгаш, чугаалажып турар. Уругларның чайгы дыштанылгазын организастаарынга дузалаар бис дээрзин респотребсоюзтуң төлээзи М. И. Маркин активке илеткээн.

№14 школаны шефке алган коллектив — комплексилиг экспедиция коллективи. Геологтар уруглар доктаамал келир аалчылар болу берген. Минералдар коллекциязын белекке берген болгаш геология бөлүмүн организастааш, кичээлдерни эрттирип турар.

Школаны шефке ап, дузалажыры дээрге школа биле хөй-ниитиниң аразында харылзааның чүгле бир талазы-дыр. Бүдүрүлгелерде болгаш албан организация черлеринде школага болгаш өг-бүлеге дузалаарының чөвүлелдери көскү черни ээлеп турар апарган. Бистиң республикада ылаңгыя Туранның харылзаа белдиринде тургустунган ындыг чөвүлелдиң ажылы эки. Ынчалза-даа республика найысылалы Кызылда школага болгаш өг-бүлеге дузалаарының чөвүлелдеринче кичээнгей салбайн турары канчан-даа шын эвес. Чамдык бүдүрүлгелериниң партия, профэвилел организациялары уруглар кижизидилгезиниң айтырын хуралдарга чугаалажып, харыысалга чок ада-иелерни сагындырып турза-даа, план ёзугаар, доктаамал чоруп турган ажыл чок. Школага дузалаарының дугайында чугаа хөй-даа болза, ада-иелер-биле кол-ла ажылды башкылар чорудуп турар деп чугаалап болур. Чижээлээрге, автосептелге заводу школа-биле кандыг-даа харылзаа чок. Мында башкыларга дузалап, деткиириниң орнунга, чамдык кижилер олар-биле чугаалажыр безин хөңнү чок бооп турар.

Хуралга чугаалашкан чүгула айтырыгларның бирээзи — школалар тудуунуң шынары болгаш хемчээли болган. Муң хире олуттуг улуг школалар тудуп турар апарган. Херек кырында чурттакчы чон тарамык чурттап турар. Кызылдың № 14 школазы шак ындыг байдалга таварышкан. Мында өөренип турар чамдык уруглар 3 километр хире черден барып өөренип турда, оларны школага сөөртүп чедирерин, ылаңгыя кышкы үеде организаставаны таарымча чок.

— 400—500 олуттуг школалар тудар болза, таарымчалыгдыр. Бистиң школавыс ышкаш улуг школалар тудары чамдык таварылгада таарымча чок дээрзин амыдырал бадыткап турар-дыр—деп, № 14 школаның директору А. В. Безъязыков саналдаан.

Ол ышкаш тудугпуң шынарынче кичээнгей салыры чугула. Тудугжулар кылып каапкаш чоруй баар, чедир кылдынмаан үүлдер херек кырында эмгежок болгулаар. № 14 школаны дужааган соонда, ындыг байдал база турган. Кызылдың чамдык ортумак школаларында безин күш-культура залдары чок, кабинеттериниң дерилгези ядыы бооп турар, № 7 школада өөредилге мастерскаязы чок.

Таңдының улус өөредилге ажылдакчыларының кыйгырыын хуралдың киржикчилери чугаалажып көргеш, Октябрьның 50 чылынга хамаарыштыр кылып чорудар үүлдерни планнап алган. Эң эки класс дээш социалистиг чарыш школа коллективиниң бүрүзүнде калбаргаң. Эң дээре школа дээш чарышты хоорай школаларының аразында чорудуп турар.

АЙТЫРЫГЛАРГА ХАРЫЫ

Бистиң консультациявыс

«Шын» солуннуң номчукчулары С. Кара-Сал (Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхоз), Т. Хайдып (Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхоз), Б. Кенден (Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхоз), Ч. Сат (Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхоз) олар колхозчуларга болгаш совхозтар ажылчыннарынга пенсия тыпсырының чурумунуң талазы-биле чамдык айтырыгларга харыылап бээрин дилээннер. Тыва АССР-ниң социал-хандырылга министерствозунуң улуг инспектору эш А. С. Ооржактың ол айтырыгларга харыыларын мооң адаанда парладывыс.

Колхозчу пенсионерлерге ажыл стажы дээш немелде төлевир тыпсыр бе?

Колхозчуларга пенсия болгаш пособие тыпсыр дугайында хоойлу ёзугаар колхозчу пенсионерлерге ниити болгаш үзүктел чок ажыл стажы дээш база оларның азыралында турарларга кандыг-даа немелде төлевир көрдүнмээн.

МЧАЭ-ден эгелээш колхозка чедир ажылдап келгеш, назылап кыраан колхозчуга кандыг документилерни ёзугаар пенсия тыпсырыл?

МЧАЭ кежигүннери чораанарның стажының дугайында кандыг-даа документилер архив органнарында шыгжалгада дужааттынмаан. Ынчангаш МЧАЭ-ге ажылдап чораанарның ажылының стажын ийиден эвээш эвес херечи шынзыдыын ёзугаар колхозтарда социал-хандырылга чөвүлелдери тургузуп турарлар. Ол чөвүлелдериниң шиитпирлери колхоз баштаар чери бадылаан соонда күштүг болур. Колхоз кежигүннериниң ажыл стажын колхозчуларга пенсия болгаш пособие тыпсыр дугайында хоойлуның 51 дугаар үүлүн ёзугаар күш-ажыл дептери болгаш колхоз баштаар черлериниң бергени шынзылгалар бүзүредир ужурлуг.

Совхоз ажылчынына доктааттынган ажыл шагындан ажыр ажылдаан ажылы дээш төлевир тыпсыр бе?

РСФСР-ниң күш-ажыл хоойлузунуң 60 дугаар үүлүн ёзугаар доктааттынган ажыл шагындан ажыр ажылдаар үени совхозтуң профэвилел организациязының ийикпе азы администрациязының чөпшээрелин ёзугаар чорудар ужурлуг. Бо таварылгада ажыр ажылдаан шактарны ыаавыла төлээр апаар. Бир эвес ажыл шагындан ажыр ажылдаан үени профэвилел болгаш администрацияның чөпшээрели чокка чоругкан болза, ынчан төлевирни кылбас.

Колхоз азы МЧАЭ тургустунарының мурнунда совет органнарга (арбан даргалап) база школа тудуунга ажылдап чораан чылдарны ажыл стажынга кирир санадын болур бе?

Тыва Арат Республика үезинде 1921 чылдан 1930 чылга чедир арбан даргалап чораанарның стажын күрүне-албан черлеринге ажыл стажынга кирир санап болур. Ол ышкаш школа тудуунга ажылдап чораанарның ол үезин күрүне пенсиязы тыпсыр ажыл стажынга кириштир санаар. Күш-ажыл дептеринде кирир бижиттинмээн үелерни херечилериниң шынзыдыын ёзугаар тодарадып тургузар.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болур оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш Эрзин районнуң «Чаа орук» көдээ ажыл-агый артелиниң Сувураада сүт-бараан фермазының коллективи социалистиг чарышты калбарткаш, беш чылдың ийиги чылының баштайгы айларында эки түңнелдерни чедип ап турар.

Ажыл-агый чылының бирги кварталында ферма күрүнеге 14 тонна сүт садар планныг турган, март 10-да күүсеткен. Ам ийиги кварталдың планын күүседип киришкен. Чыл эгезинден бээр фермада 56 инек төрээн, бызаалары менди алдынган.

Фермада мал чеминиң курлавыры, бар малга кажаалар четчир, чаш бызаалар киирер кажааны тудуп алган.

Мария Шагдыр-ооловна Кол республика эмнелгезиниң стамотология салбырында ажылдап турар. Ол протезистер коллективинге келген дораан-на нарын ажылды чүткүлдүү-биле шиңгээдип ап эгелээн.

М. Ш. Кол каш чылдар иштинде техник-протезист бооп ажылдап келген болгаш диш протезтерин боду кылып белеткеп турар.

ЧУРУКТА: М. Ш. Кол ажыл үезинде.

И. МИЛОНОВТУҢ фотолары.

Уттундурган кадарчылар

Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергей суурундан ындыг-ла ырак эвес, 7—8 километр хире Кара-Суг деп черде малчыннар ажылдап, чурттап турарлар. Олар «Тыва» совхозтуң ажылчыннары, семиртилгеде тургускан малды ажаап-тежээп, ажыл-агыйның планныг суулгаларын боттандырар, күрүнеге хөй эзт киирер дээш амырдыш дивейн ажылдап турарлар.

Мында өреге безин он беш чедип турар болганда, ажылчыннарның, оларның өг-бүлелериниң кежигүннериниң саны хөй болуру чугаажок. Семиртилгеде тургускан шарыларның кадарчылары Сат Дуран-оол, Куулар Күүпей оларның ажылы-биле, амыдырал-чуртталгазы-биле таныжып көрген мен. Олар 100 ажыг шарыны ажаап, азырап семиртип турарлар, малдың күжү дыка эки, хонукта немелде деңзини хөйү-биле ап турар.

Бо малчыннарчың чугаазындан алырга, чагыткан солуннарын албайн турар, агитаторлар болгаш автолавка келбейн турар. Совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары совхозтан ырак черде ажылдап турар малчыннарның ажыл, амыдыралынче сагыш салбайн турары-биле олар азып-чемни Хөндергей суурда магазинден кээп садып ап, чагыткан солун, сеткүүлдерни таварылга бооп, салбырның конторазындан ап турарлар. Чамдык ажылчыннар бо чылын чагыдып алган солун, сеткүүлүнден чаңгыстыдаа ап номчуп көрбээн. Малчыннар мынча деп чугаалаарлар:

— Уттундурган кадарчылар-дыр бис ийин, почта чедирер кижи тургузарын директордан дилеп келдивис, «салбырдан бодуңар ап турар силер дээр, автолавка ай-айы-биле келбейн баар, агитаторну черле көрбес улус бис—дижирлер.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

Респотребсоюзтуң Кызылда дилги фермазының ажылчыннары юбилейлиг чылдың планын ажыр күүседир дээн хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткеннер. Ферма бо чылын 108,7 муң рубльдин өлүүн күрүнеге дужаар тургаш, 183 муң рубльдин өлүүн дужааган.

Чурукта: ферманың мурнакчы ажылчыннарының бирээзи Е. Бардина.

КӨДЭЭ САДЫГ

ХЕРЕГЛЕЛ-ДААА УЛУГ

Торгалыг суур чурттакчы чонунуң болгаш ооң хемчээлиниң талазы-биле Өвүрнүң төвү Хандагайтының адаанда турып турар. Ында аъш-чемниң болгаш үлетпүр барааннарының ийи магазини бар.

Магазинни ажыдарынга чедир элээн каш минуталар арткан турда, аңаа чеде бердивис. Садыл алыкчылар оон-моон бир, ийи, үш болуп алган, кээп турза-турза, магазин эжиинге чон-даа арбын болуп чыглы берди.

Шак-даа четкен. Магазин ажыттынды. Ооң ишти чылыг, чырык, арыг-шевер-даа. Эргелекчизи аныяк оол Бүрбү Серен ында элээн каш чылдарда улаштыр ажылдап, садыл алыкчыларның хереглелин, оларның негелделерин хандырар дээш күжүн, билиг-мергежилин харам чокка үндүрүп, чонунга бараан болуп турар. Ооң дузалакчызы Сосарбаа Серен Өвүр районунда мурнакчы садыгжыларының бирээзи.

Магазинде улус-даа арбын. Оларның карактары шупту-ла делгиирде барааннарда, чаа үүү көстүп келчик ирги дээн сеткилбиле ынаар-мынаар аажок көрүнүп, хайдынган. Чамдык кижилерни көөрге, «садыл алыр чоор бе, канчаар чоор» дээн ышкаш, дитип чадап турганзыг-даа.

— Чаа бараан келген дээр, ындыг кончуг өвза чүве-даа чоктур—диген үн улус аразындан дыңналды.

— Бистиң чагыывыс ам-на келген боор аа?—деп, бир аныяк оол айтыра-дыр.

— Арай боорда бүткени олдур, харын. Складтан шуут-ла хунаар чыгыы эккелдим—деп, садыгжы Бүрбү эптиг-ээлдээ-биле чугаалай-дыр.

Чаа өлөнген оол, уруг ол чугааны дыңнаваш, сеткил хаңгаыдаа аажок. Аъш-чем шкавының өртээн дораан-на төлей шаап кагды. Ол чаа эт аныяк өг-бүлевиниң бажыңының иштин каастаар.

— Ындыг шкафтар ам келир ирги бе?—деп, ында турганнарның бирээзи дестүнмейн айтырды.

— Шкафтар, диваннар дээш чеже чагыглар киирбээн дээр. Келбестеп турып берген мындыгдыр-ла бо. Райповустуң удуртукчуларының эки негелде кылбайн, шимчениң шыдавайн турары азы бүдүрүп кылыр черниң хөйү кылып четтикпейн турары ол чүве ийик бе. Ам та, кажан-чежен шкафтар келири билдинместир-ле, акый.

Чозадан болгаш Кызыл-Хөөден келген хойжулар чайын кедер шыва тоннар даараар пөстер дээш өске-даа аар-саар хереглелин садып ап тура, булгаар кажан келирил, азы ону бүдүрерин соксап каан бе?—деп-даа айтыргылаар болду.

— Бо урутта тааржыр платье бар бе, дуңмам?—деп, бир кадай айтырды.

Садыгжы ол урутже көрүп турып-турып:

— Шупту-ла улуг размерлиг платьелер бар.

— Бирээзин эккеп көрем, дуңмам.

Садыгжының ап берген платьеаин уруунга хемчээл тударга, дыка узун, хөлбегер-ле чүве.

— Ажырбас хире чүвел чоп, уруум.

— Мындыг узун платьени канчап сөөртүп чоруур боор.

— Хүн бүрү-ле улгадып, өзүп олурар болгай сен. Бо болза, улуг өртектиг хеп-тир, чаңгыс бо чылын кедер эвес, келир чылын база кеткей-ле сен. Ынчан сеңээ ёзулуг ой болур, уруум.

— Силерниң уруунарга таарышпас-тыр. Кыс апарган кижи бодунга ой, чаа мода ёзугаар даараттынган хеп кедер болгай. Белен хеп аймаа чедип келир чадап чок боор, биче манап көрүнер—деп, садыгжы ол аваны амна оожургатты.

— Платье даарап алыр дээрге, сагышка кирер, чараш өңнүг пөс база келбес-тир. Платье даараар пөстер дээрге Кызылдың магазиннериниде чүүл-бүрү, чүзүн-баазын чыткылаар-дыр. Көдээ магазиннерже ындыг пөстерни чүге чорутпас чүве ийнаан—деп, бир аныяк хереөжен чугаалай-дыр.

— Клеенка келген бе, уруум?—деп, пенсионер кадай Натпит айтырды.

—Сураг-дыр-ла. Кажан келири база-ла билдинмес.

Клеенка айтырып сураглаан, ооң келирин маңаан кижилер Торгалыгда эңдерик. Чугула хереглелдиң бо бараану ол магазинге келбээнден бээр дыка-ла үр болу берген.

Аныяк уруг Уйнукай чазын кедер тонну хемчээн кеде берди.

— Хая көрүүвүдем, Уйнук—деп, эжи чугаалай-дыр.—Тон эвес шоодай ышкажыл мооңар. Кааа чаштынып чыткан эрги моданы чорудушкан улус боор.

Элээн каш тоннарны алдырып алгаш көрген. Ооң күзээнинге, сагыжынга четпээн, тон садыл алыр дээн күзели бүтпейн барган, ол аныяк уруг аажок хомудаан янзылыг базып үне берди. Чүгле хоорай кыстары эвес, көдээниң хүрең-кызыл арын-шырайлыг кыстары база-ла мода деп чүл, кандыг хепти кедерил деп чүвени эки билир апарганнар. Ынчангаш олар чаа мода ёзугаар даарап кылган, чараш өңнүг, дурт-сыныы, хевир байдалын улам чараш кылыптар хептерни кедиксээрлер.

Келген кижи-ле кандыг-бир бараан айтыр, садыгжылар аңаа харыы кылдыр чүгле баштарын чайгаа каар. Бир эвес Өвүр райпозуның удуртукчулары көдээ чонуң хереглелин хандырар дээш сагыш човангыр хөделип, чонуң чөптүг негелдезин республиканың хереглекчилер эвилелиниң баштаар черинге кулак амыратпайн тургузуп, садыг даргазы болгаш товароведтер Кызылче үргүлчү чоруп, эки барааннарны шилип эккеп турар чүве болза, садыгжылар баштарын чайгавас, бараан сарылгазының планы эки күүсеттинер, садып алыкчылар хереглээн бараанын тудупкан, магазинден күзел ханган, өөрүшкүлүг базып үнер болгай. Райпонуң чамдык товароведтери Кызылда бараан складтарынга чеде бээрге, ооң ажылдакчылары оларга улуг размерлиг азы эргижиреп калган модаңың хептерин сыгап турган берип каар таварылгалар база-ла болгулай бээр.

Чараш шокар пөстер келири ховар таварылга. Ол ышкаш эр улустуң костюмнери, иштики хеп аймаа, чазын, күзүн кедер ишти дүктүг идиктер, плащтар, ой тоннар Торгалыг магазиннинге ындахаая келир. Хевистер, шала кырының чадыглары, мотоциклдер, хеп болгаш аъш-чем шкафтары, диваннар, чаа хевириниң столдары, сандайлары болгаш өске-даа барааннарга торгалыгжылар дыка улуг негелделиг. Чамдык кижилер бо барааннарны Кызылдан садып ап турар апарган. «Кызыл кирип, барааннаар-дыр» диген чугааларны хаяа эвес дыңнап болур. Сүт болгаш даараныр машиналар талазы-биле чонуң негелдези дендин улгаткан.

«Кызылда хеп чуур машиналар кандыгыл?» диген айтырыгны чамдык кижилер меңээ салгылады. Хеп чуур машинаның ажыкдузазын ырак-узак суурларда кижилер биле берген, ол дээш негелде база-ла аажок. Көдээ суурларда хеп чуур черлер, амыдырал хандырылга албан черлери тургустунмаан деп чүве бис-ке билдингир. Ынчангаш хереөжен кижилериниң өг-бүлезинге кылыр күш-ажылын чингедир төлөөде, хеп чуур машиналарны көдээ садыгларже хөйү-биле чорудары дыка-ла күзенчиг-дир. Электри күжү чок дээр кандыгдаа чылдагаан чок, ийнр дүжери билек-ле Өвүрнүң бүгү суурларга электростанцияларының моторларының даажы диңмиреп үнүп, бажыңнар бүрүзүнге чырык кыва бээр.

Мотоцикл садып алыр дээш адын бижиткен кижилер Торгалыг суурда база-ла арбын болду. Чоокта чаа Өвүрнүң райпозунга «Урал-2» деп маркалыг бир мотоцикл «Торгалыг» совхозунуң агроному Чамбал-оолдуң чагыын ёзугаар келген. Чамдык кижилер ону райпо херининиң иштинче безин киирбейн, «тудун мунуптар» деп барган. Ынчан баар орта, чагыткан эзэнге ыаап-ла чедирер дугайында айтыышкыны райкүүсконм даргазы садыг килдизиниң эргелекчизинге берип каан. Райпонуң товароведи эш Досхаар ону дыңнап каан: «Акшазын мурнап сунупкан кижи алыр-ла ыйнаан» диген. Хандагайты суурга чугаалаан ол чугаа, чер алды-биле өдүп чоруй барган ышкаш. Торгалыг суурга барып дыңналы берген. Мотоциклди алыр ужурлуг атроном Кызылга тур курска өөренип турган. Досхаар товароведтиң ол чугаазын дыңнап алган кижилер акшазын кармактапкаш, мотоциклдиң келирин маңааш турупкан.

«Урал-2» маркалыг, ногаан мотоцикл чүдүрүп алган райпо машиназы Торгалыг суурга чоокшулап орган. «Акшазын мурнап сунупкан кижи алыр-ла ыйнаан» деп турган товаровед кыс чолаачының чанында олурган. «Торгалыг» совхозтуң чолаачызы К. Довгак райпонуң ол машиназын кымны-даа мурнай көрүп каапкаш, суурга кирип орда-ла бажын дозупкаш, мотоциклдиң өртээн суна каапкаштың, бажыңының эжиинге дүжүрүп апкан. Садыгда көрүм-чурум, шыңгыы сагыыр ужурлуг доктааттынган эзлчег бар болгай. Райпонуң товароведи уруг ону чүге сагыыванын деп айтырыг маңаа тургустунуп келир-дир.

Культура хереглелиниң барааннарының талазы-биле Торгалыг магазини дыка ядыы. Радиоприёмниктер кончуг ховар келгилээр. Радиодинамик чогундан дыка хөй бажыңнарның чурттакчылары дамчыдылга дыңнавайн турар, пластинкалар болгаш фотоаппараттар, аңаа хамаарылгалыг хереклелер, плёнкалар, саазыннар, химикаттар ол магазинге келбестээн.

Бо хүнгү көдээниң кижилериниң негелде-хереглели шуут-ла чаазы-биле өскерилген. Олар бажыңнарының иштин чаа хевириниң мебели-биле дерип, нейлон, цигейка тоннарны, чараш кофточкаларны, джемперлерни, чаа мода ёзугаар даараан кышкы, ой тоннарны, костюмнерни, узун хончулуг хереөжен сапык идиктерни, дозуланчак майыктааштарны кедиксээрлер. Ада-ие бүрүзү бичин урулгарыгна чараш хептерни кедириксээр. Ынчалза-даа көдээ чонуң ол негелделерин, күзелдерин хандырары бисте ыракта четпес шиитпирлеттинин турар. Садыл алыкчы кижи кандыг-ла бир хереглээн бараанын айтырарга садыгжының аңаа чок деп харылыап каарын дыңнаваш, көдээ магазининиң делгииринде болгаш ооң складтарында аар чүүк болу берген чыдып турар, улус садыл албас барааннарны: эрги моданың тоннарын, көрүштүг эвес кылдыр бижип, даараан, каш чыл улаштыр улус албаан платьелерни, костюмнерни, довурак-доозун сиңниге берген дүктүгүр шепкен пөстерни көргеш, чаа, чугула барааннарның көдээ магазиниверге ында-хаая келгилээриниң дугайында хомудалдарны дыңнаваш, хоорай биле көдээниң чонун бараан-биле хандырары бир дески эвес, аразында улуг ылгалдыг-дыр деп чүвени бодап кээр-дир. Ынчангаш көдээниң ажыл-ишчилери хоорай кирип, барааннап чоруп турары-даа оон илдең.

Көдээ чонну бараан-биле хандырарын экижидер дээш партия болгаш чазак доктаамал кичээнгейни салып, бо талазы-биле чугула хемчеглерни ап, партия, совет органнарның база садыг албан черлериниң, ооң ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгаларны салганы билдиртир болгай. Ылаңгыя СССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң директиваларында чонунуң садыг хандырылгазын экижидерин, көдээ чонуң орулгаларының өзүлдезинге дүүштүр көдээ черлерге садыгны эң дүрген хөгжүдериниң сорулгаларын тодаргай айыткан.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

КОЛХОЗ ОРУУ—ЧАА АМЫДЫРАЛДЫҢ ОРУУ

САН-ТҮҢНЕР

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИ — эң-не улуг чер ажылдыг социалистиг ажыл-агыйларның чурту. 1966 чылдың январь 1-де ССРЭ-ге 36,3 муң колхозтар (балык ажылының колхозтарындан аңгыда) санаттынып турган, оларның бирээзинге ортумаа-биле 421 өреге каттыжып турган, совхозтар — 11.681.

* * *

Көдээ ажыл-агый ажылдакчызының электри-биле чепсеглеттингени Совет эрге-чагырганың чылдарында он беш катап улгаткан. Бир эвес мурнунда көдээге энергетиктиг күүлериниң 99 ажыг хуузу ажылчын малга онаажып турган болза, ол ам — барык-ла ийи хуу хире; өскези — механиктиг хөделдирикчилерге хамааржыр.

* * *

Революция мурнунда көдээге 7,8 миллион өзүк аймаа, 2,2 миллион ыяш андазын, 4,2 миллион демир андазын болгаш 17,7 миллион ыяш илиир санаттынып турган.

* * *

1966 чылдың январь 1-де колхозтарның болгаш совхозтарның машина парыгынга турганы: 1,6 миллион трактор (азы 15 аът күштүг машинага шилчидерге—3 миллион); тараа ажаар 520 муң комбайннар, 982 муң автомобильдер болгаш өске-даа.

* * *

1967 юбилейлиг чылда колхозтар болгаш совхозтар 287 муң тракторларны, 150 муң чүк автомобильдерин, тараа ажаап алыр 96,5 муң комбайннарны болгаш өске-даа хөй санныг техниканы, а ол ышкаш 32,1 миллион тонна минералдыг чемишчидилгени алыр ужурлуг.

* * *

Дүжүттүг болган 1964 чылбиле деңнээрге 1966 чылда тараа культураларының тарылга шөлү 8,2 миллион гектар эвээш болган, а тарааны 19 миллион тонна хөйну ажаап алган. Ол чүл дээрге көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер талазы-биле СЭКП ТК-ның март Пленумунуң ол улуг хемчегериниң түннелинде чедип алдынган.

* * *

Колхозчуларның пенсия хандырылгазының дугайында Хоойлу өзугаар пенсия ап турарлар 1966 чылдың эгезинде 8 миллион хире кижи санаттынып турган.

* * *

Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 1966 чылда оон мурнундагы чыл-биле деңнээрге чуртка ниитизи-биле барык-ла 28 хуу өскен.

* * *

1965 чылда көдээ чон шактарның бүгү хевирлерин 7 миллион 390 муңну, бир миллион 756 муң радиоприёмниктерни болгаш радиолаларны, 804 муң телевизорларны, 210 муң соодукчуларны, 336 муң мотоцикльдерни болгаш мотороллдарны, ийи миллион ажыг чадаг-тергелерни болгаш мопедтерни база 702 муң даараныр машиналарны садып алган.

Совет көдээге канчаар-даа аажок улуг революсчу эргилдени Октябрь белеткээн. Советтерниң II Бүгү-россия съездизинге хүлээп алган чер дугайында декрет болза, В. И. Ленинниң тодаргайлап чугаалааны-биле «социализмче шилчиишкинниң утказы-биле алырга эң-не чогумчалыг чер тургузуу болур».

Владимир Ильичиниң «Кооперация дугайында» деп ажылында тодаргайлаттынган ленинчи кооператив планынга удуртулга болдурбушаан, ВКП(б)-ниң XVI конференциязы болгаш партияның XV съездизи бирги ээлчегниң болгаш кол сорулга болза хуу ажылдыг тараачын ажыл-агыйларны улуг коллективтерге каттыштырары база чаартып тургузары, дарлакчы эң сөөлгү аңгыны — кулак-байларны чок кылыры болур деп доктааткан.

Көдээ суурнуң калбак коллективизациязы эгелээнинiң болгаш чоруттунуп келгениниң дугайын чугаалап турар, СЭТА-ның корреспондентилериниң белеткээн документилери бо-дур.

Үндезин айтырыг

Колхоз шимчээшкиннинге планныг чорукту киирбишаан, чазак оон дугайында онза үнелеп турар. Тараачыларны колхозка киирерин албадал-биле кылып болбас. Ынчалза-даа Совет чазак колхозтарның хөгжүлдезинге бүгү-ле экономиктиг хемчеглер-биле дузалаар апаар. Колхоз шимчээшкиннинге ниитилел баазаы болгаш массаларың калбак бот-идепкейжи чоруу база херек. Колхозтар үгле ажыл-агыйжы эвес, а культура талазы-биле бедик ажыл-агыйлар болур ужурлуг. Колхозтар айтырыы дээрге делегейниң бүгү тараачыннарының айтырыы-дыр...

... Көдээ ажыл-агый бодунуң хөгжүлдезиниң талазы-биле үлетпүрден чыдып калбас ужурлуг.

(Колхозтарның Бүгү-эвилел съездизинге М. И. Калининниң плеткелиниден).

Партияның XV съездизи көдээге ажыл дугайында

«Амгы үеде хуу ажылдыг үүрмек тараачын ажыл-агыйларны улуг коллективтерже каттыштырарының болгаш чаартып тургузарының сорулгазы болза партияның көдээге кол сорулгазы кылдыр салдынар ужурлуг. Ол шилчиишкин ажылчы чон тараачыннарның талазындан чүгле чөпшээрежилгези турда чоруттунуп болур дээрзин шуут айытпышаан, улуг ниитилештирген көдээ ажыл-агыйже чоорту шилчиири болгаш көдээде коллективтиг улуг ажыл-агыйның практика кырында бар турар болгаш көскүзү-биле өзүп турар элементилерин бүгү хемчег-биле мактап деткиири тараачынга чугулазының база ажыктыының пропагандазын калбартырын партия соңгаарладыышкын чокка санап тур».

(ВКП(б)-ниң XV съездизиниң 1927 чылдың декабрь 19-та «Көдээге ажыл дугайында» резолюциязындан).

«СИЛЕРНИҢ ЭШТЕЛГЕНЕРГЕ КИИРИП АП КӨРҮНЕР»

Були суурнуң коллективиниң баштаар черинге ол-ла суурнуң чурттакчызы Кола Лексович Пацхавадзеден.

БИЛДИРИИШКИН

Мени, Кола Пацхавадзеня силерниң эштелгенерге хүлээп ап көрүнер. Устав-биле таныш мен, ынчангаш артельдиң бүгү чүүлдеринге база чурумнарынга чагыртырынга ынаныштыг мен. Силерниң эштелгенерге бодумнуң киирер үүлдерим мынлыг: бир хүнүнүң чери, дыртар күш —2 шары, 1 шарыжыгаш, ажыл-агый херексели, ыяш андазын—1. үрелик терге, үүрмектээр калбак ыяш 1 эш, эттеп каан кештен кылган, тергеге баг херексели—1.

Бир эвес силерниң эштелгенерге ажылымны артырып каар болзумза, ынчаарга мээн өнчү-хөрөңгимнин 30 хуузу коллективке артыш калзын.

Билдириишкин киирген кижи адын салып шыдавас болганда, оон орнунга Котэ Пацхавадзе оон адын салган.

1931 чылдың март 16-да.

* Чаңгыс хүнүнүң чери — грузин тараачыннарның хереглеп турганы шөлдү хемчээр хемчег.

Чырык амыдыралче

Биске баштайгы коллективтиг ажыл-агый 1929 чылда организастаттынган. Эң-не ядыы үжен өг-бүле ынчаарда каттышкан. Черни чарарын болгаш тарыырып кады кылыр деп шиитпирлээн. Аът-даа, өске чүү-даа чок турда, чаңгыс кижи чер албасла болгай. Бистиң суурга партийжи, большевик бир эш бар болган. Оны Лаврентий Александрович деп адап турган, фамилиязы Потапов. Ол кижи шуптувуска мынча дээн: «А, эрлер, артеливисти «Социализмче орук» деп адап алыылыдарам». Ынчаарда бис турган, түренги чорукту дүрген үзүткаар, чырык амыдыралче дүрген кирер дээш, каттыжып алган бис...

Оон сөзү бүгүдевисти өөрткен. Шак-ла ынчаар биске «Социализмче орук» деп артель тургустунган.

Мен хуумда артельге 1932 чылда киир бижиткен мен. Ынчаарда суурда шупту кижи киир бижиткен-не болгай.

М. КУДРЯВЦЕВА.

Свердловск областың Улуг Пульниково суурунуң чедеп беш харлыг чурттакчызы (СЭТА-ның корреспондентизи дыцнап бижээн).

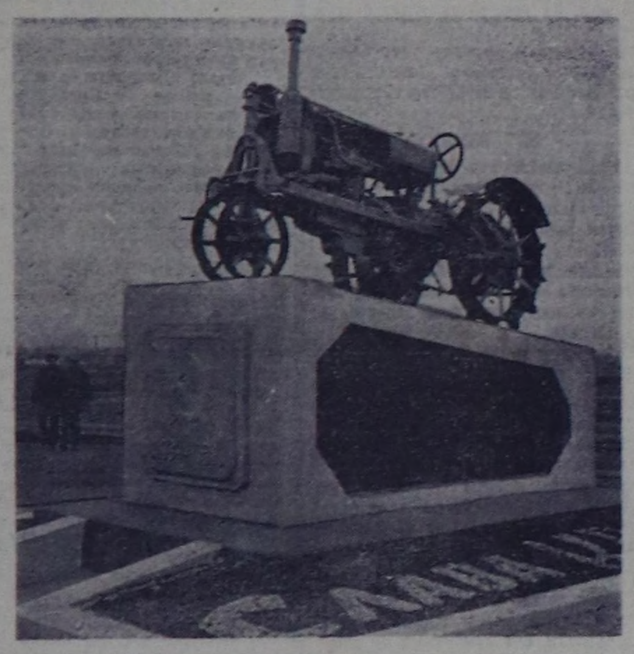

«Универсал» маркалыг трактор 1934 чылда Сталинградтың трактор заводунуң конвейеринден үнген болгаш Херсон областың «Нове життя» («Чаа амыдырал») колхозка чедип келген. Колхозтуң механиги Иван Высоченко оны хүлээп алган. Бирги тракторист комсомолчу Николай Довбуш апарган. Тракторну аът ышкаш «Резвый» деп адап алганнар. «Резвый»-биле чер чарып, тарып, хар моондактаашкынын чорудуп турган. Николай Довбуштуң ажылдап кылган ховуларынга областа эң эки дүжүт—гектардан-на ийи чүс он алды пуд кызыл-тас ажаап алдынган.

Трактор дайын үезинде колхозу-биле кады чөөн чүкче аткаарлап чорупкан. Оны Татьяна Шара башкарган. Оруктарга ол пушкаларны сөөртүп, кежиг черлериниң тырлыышкынын өскээр сөөртүп, бомбалаашкынга-даа таваржы бээр турган. Немецтер орукти үзе кирипкен, дедир чанар ужурга таварышкан. «Резвыйны» арга куржаа черге хөөп каан. 1944 чылда Татьяна Шара башкарган ол трактор база катап-ла шөлче үнүпкен.

* * *

«Резвый» 1966 чылын Скадовск хоорайның төвүнге тураскаал тавааңга турупкан. Шойдан кылган самбырада—кадыыр болгаш маска база: «1934—1966 чылдар» деп бижээн.

Олег БУЗУЛУК.
(СЭТА).

ЧУРУКТА: Брянск областың Комарич районнуң Аркино суурунуң тараачыны бодунуң көдээ ажыл-агый херекселин колхозка дужаап берип турары. 1931 чыл.

Найыралдыг интернационалчы өг-бүле

Совет Россияга чаа амыдыралды тургузарынга дузалаары-биле америк ажылчыннарга В. И. Ленинниң кыйгырыынга харыы кылдыр 1922 чылдың чазынында Совет Эвилелинге Американың Каттышкан Штаттарындан бирги интернационалчы бөлүк чедип келген. Орус Федор Баскаков-биле кады украин Никита Ковалюк, итали Джованни Фанфарони, немец Марта Кригер болгаш өскелер-даа келгилээн.

Оон дугайын ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының Дээди Чөвүлелиниң дыннадылында мынча деп чугаалап турар: «Нью-Йорктуң 49 кижилиг артели бүгү-ле чепсеи-херекселин, машиназын, үрезинин болгаш аъш-чемин ап алган (бир кижээ-ле 30 пуд), Тамбов губернияның Кирсановск уездиниң «Ира» совхозунга кээп ажылдап кирген».

А өске бир документ бо. 1922 чылдың ноябрь 9-та В. И. Ленинниң саналы-биле УАДЧ мындыг чүүлду демделээн доктаалды хүлээп алган: «...«Топкино» деп пермь ажыл-агыйын, бирги канад көдээ ажыл-агый коммунязы «Мигаевону» (Одесса губернияның Тирасполь уездиниң Новопетровси волость), 1-ги нью-йорк көдээ ажыл-агый коммунязы «Ираны» (Тамбовтуң Кирсановск уездизи) үлегерлиг ажыл-агыйлар деп санаар...»

Никита Ковалюк алдарлыг амыдыралды чуртап эткен. Коммуналы тургускан хүнден бээр ол бригадирлеп ажылдап келген. Чүткүлдүг ажылы дээш, Никита Семенович чазактың элээн каш шаңналдары-биле шаңнаткан. Ол ам пенсияда. Адазының хөрөөн оглу Арсений үргүлчүлеп турар. Институт дооскаш, ол төрөөн колхозунуң агроном-садоводу болуп ажылдап турар.

Марта Кригер база-ла улуг макталдыг кижи. Ол—үжен чылдарда Ленин ордени-биле шаңнаткан, бызаа ажаакчызы болуп баштай ажылдап киргеннерниң бирээзи. Ынчангаш ам Марта Степановна колхозтуң фермаларынга үргүлчү барып турар. Оон сүмезин дуржулгалыг малчыннар безин эдерип турарлар. А оон өөреникчизи Матрена Григорьевна Можарова бо чылын Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры апарган.

Ленин аттыг колхоз найыралдыг интернационалчы өг-бүледе чуртап турар. Ынчангаш, мурнундагызы ышкаш, бирги одуругда кымнарыл? Коммунарлар, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хоочуннары — кырывас сагыш-сеткилдиң кижилери.

Ол эвилелди чарып шыдавас

Бистер Золотухинск районнуң Слободненск көдээ Совединиң 4-ку ниитилелиниң хамаатылары составында 336 өреге январь 23-те «Хосталга» деп чаңгыс күчүлүг колхозка каттыштывыс. Колхозтуң кежигүннериниң организастыг ниити хуралы силерге бистиң чалбыыштыг байырывыты чедирип база бистиң колхозтуң ажыл-агыйын быжыглаарын болгаш хөгжүдерин база беш чылды дөрт чылда күүседир төлээде, бистиң улустуң көдээ ажыл-агыйын индустриализастаарынга бүгү-ле күжүүс-биле дузалаарып даңыраглап тур бис.

Совет Эвилелиниң тараачыннары болгаш ажылчын аңгызы күчүлүг чаңгыс болгаш сырый эвилелче киргеи база ол эвилелди кым-даа чарып шыдавас дээрзин делегейниң капиталистиг акулалары билзиннер. Бистер, Совет Эвилелиниң ажылчыннары болгаш тараачыннары бодувустуң тайбыңывыстың доора моондактары чудурук-байларны база оларның чоокшула-кыкчыларын дазылындан тура тырттар бис дээрзин ол маңгыстар билзиннер.

Бистиң чуртувуска социализмни тургузуп турар бистин удуртукчувус Бүгү-эвилелдиң Коммунистиг партиязы делгерезин.

Ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның ядыы-ортумак массалары-биле харылзаа хөгжүзүн!

(Золотухинск районнуң «Хосталга» колхозунуң бүгү кежигүннериниң организастыг хуралындан ВКП(б)-ниң Курск округ комитединге 1930 чылдың январь 24-те чорутқан телеграммазындан).

Кезээ мөңгеде

ХОДЖЕНТ. (Бистиң корр). Черни кезээ мөңгеде эдилээри-биле актыны хөвең ажылдыг колхоз «Большевикке» бергени улуг байырлалче шилчий берген. Колхозтуң мурнакчызы Биназакат Салыкова митингиге мынча деп чугаалаан:

— Эмир үезинде мыңдыг дүрүм турып турган: бир эвес өг-бүленің баштыңы азы оон төрелдери өлүп калган болза, черни салгал ёзугаар үлеп бээр турган, ынчаарда хөрөжен кижээ чернин оп сестиң бирзи онаажыр. Ачам өлген соонда, кескинди чер алган мен, ону ийи базым-биле хемчээп болур турган. Тараачынның аас-кежии—оон ажылдап турары черинде. Бажыным чанында эки участок чер бар болганы-биле мен бөгүн аас-кежиктиг эвес, а мөңгеде ажыглаары-биле колхозка күрүнеиң бергени үлуг черни бүгү колхозчулар-биле кады ажыглап гурарымбиле аас-кежиктиг мен.

«Таджикистан коммунист» солундан).

Ильичиниң сүмези-биле

...Октябрьның социалистиг революциязы тараачыннарны чаа амыдыралче хайыыктырган. Ынчаарга биске В. И. Ленинниң «Кооперация дугайында» чүүлү дыка-ла дузалаан ийин. Бисти хайыыктырып турган айтырыгларны ында харылаан болган. Билдингир апарган: бир эвес бис тараачыннарны социалистиг орукче шилчидерин күзээр болзувусса, ол шилчиишкиннер оларга ажыктыг болурун билип алыры чугула.

Ынчангаш бис 1923 чылда Чекоты суурга көдээ ажыл-агый бөлүгүмүн организастаан бис, а 1924 чылда ону бүдүрүлге эштелгези кылдыр эде тургускаш, аңаа «Кызыл Октябрь» деп атты берген бис.

Эштелге 1926 чылга чедир туруп турган. Октябрь революциязының 9 чыл оонун байырлалының хүнүнде көдээ ажыл-агый артелинче ол эде организастаттынган.

* * *

...Мурнакчы ажыл-агый ам көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн Киров областа эң-не бедик кылдыр чедип алган: тараа аймаа—гектардан 25—30 центнер, картофель—300 центнер ажыг. Ылаңгыя погаа болгаш мал ажылы улуг орулганы берип турар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге чедиишкиннери дээш 18 эң эки колхозчулар Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты ийи чедип алганнар. Артельдиң солулга чок даргазы эш Прозоров, ол атты катап чедип алган. Оон ынай, чус ажыг колхозчулар Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнатканнар.

Артельдиң даргазынга мени соңгаан. Эгезинде колхоз чүгле он сес өреги каттыштырган. Бисте 210 гектар тарылга шөлү, мыйыстыг бода мал 18, дөрт хаван, 38 хой болгаш 14 аът бар турган. 1927 чылда бис бодувустуң электростанциязысты тудуп, трактор болгаш көдээ ажылагый машиналарын хөйну тыпкылап алган бис.

П. А. ПРОЗОРОВ,
«Совет көдээниң дүүнгүзү болгаш бегүнгүзү» деп номдан.

Тараа сөөрткен бирги кызыл кош

Боруновск волостиниң Ишеево көдээ суурунда «Восток» колхозтан Стерлитамакск тараа кооперациязының складтарынга баштайгы кызыл кош-биле арбайны сөөртүп келген. Кошта 13 терге, 50 центнер хире тараа бар болган.

Артыкшылдыг тараа болгаш үрезинге арбай садар талазы-биле бо колхоз мурнап турар. «Идель» колхоз база чыдып калбаан: арбайының артыкшылын ол бодунуң анмаарынга уруп алган болгаш тараа кооперациязынга камгаладыры-биле ат салдыргаш дужааган, чүге дээрге Стерлитамакче тараа сөөрттүрү берге болган, тырттар күш болза арбай ажаап алышкынында турар-дыр.

Өске арткан колхозтар «Востокка» болгаш «Идельге» деңнежири черле чугула-дыр.

Дараазында колхоз кайызыл?»

(«Кызыл Башкирия» солун 1929 чылдың эвгуст 11-де).

Артельдиң хөреңгизи-биле—школага

... Ажык ховуда, Аткар уездинин шыпшын черинде, Шелкан хемнинң эриинде Первомайский деп улуг эвес суур чаптылып чоруткан. Ол суур «Чаа орук» деп артельдиң девискээринде туруп турар.

1924 чылда тус черниң үндезин чурттакчылары—ядыы өг-бүлелерден тургустунган ол артель амгы үеде 58 кижилиг. Ажылчын малы: алды аът, алды шары, ажылчын эвес малындан алды инек болгаш 29 хой бар.

Артельдиң черинин шөлү 160 десятинге деңнеп.

Артельдиң өске кежигүннери-биле бир дөмей ажылдап турар даргазының айтыышкынынга чагыртпышаан, артель найыралдыг болгаш чурумнуг чурттап турар.

...Суурда номчулга бажыны организастаттынган, ол «Беднота» болгаш «Безбожника» деп солуннарны өскээн каш дугаарларын чагыдып ап турар. Оон ынай, хуу хөреңгизи-биле салып алганы улуг эвес библиотека бар, ол амгы үеде шефтеп турарларның белектери-биле доллунган.

Артельдиң хөреңгизи-биле школа тудуп эгелеп турар. Суурда школа чок, ынчалза-даа артель сагыш салып турар: 25 чылдың төнчүзүнде школалыг болур.

(АЖЫЛЧЫН БОЛГАШ КЫЗЫЛ ШЕРИГ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ САРАТОВ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ «ИЗВЕСТИЯЗЫ», 1925 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 26).

АҢГЫНЫҢ ӨЖЭЭНИ

ТЕТЕРИНО көдээ суурда (Люимск район) кулак-бай Иван Зорин болза активчи ядыы Кузнецовка аажок кыжанып турган (Михаил Дмитриевич Кузнецов «Кызыл фронт» колхозтуң баштайгы даргазы турган. Төрөөн чуртун камгалаар дээш ол 1941 чылда фронтуже эки-тура-биле чораан. Маадырларның өлүму-биле өлгеи). Кузнецов Зоринни сойгалап илереткен, ынчангаш Зорин соңгуур эргезин казыткан болгаш тускай хуу үндүрүгге онаатган.

— Мана, хуусаадан бер—деп, кулак чугаалаан —болуунуң активчи чоруун дээш өртээн алыр эвес сен бе!

Ынчангаш чажыды-биле план белеткеп эгелээн. Үжен чылдың төнчүзүнде Зорин Кузнецовту болуунуң оглу Дмитрийге баарын кажарлапкан. Кузнецов-биле кады Бороушкин кулактың бажыңына таварылга болуп кире берген. «Төлептиг ача» Дмитрий болгаш биче оглу Александр-биле баш бурунгаар сүмелешкеш. Кузнецовту чок кылыр деп шиитпирлээннер. Зорин бажыңга Кузнецовче шурай берген.

— Сен сойлуктуң уъжун хилинчектенип чор мен!—дээн.

Кузнецов биле Бороушкин херек багай деп билгеш, үнерин орадашкан. Ол аразында Александр Зорин оларже халый бергеи.

— Тур! Диригте дөмей-ле үндүрбес бис.

Ынчангаш ийилдирзиниң боостаазындан сегирип алган.

Шиитпирлиг куженишкиннерниң соонда, олар ушта чүткээш, даштыкы хаалгаже маннажы бергеннер. Дмитрий оларже боолапкан. Чандыр дегген. Оларның соонче Александр Зорин алгырып хөректенмишаан маңнапкан, оон ачазынга көгүттүрген ядыы Скобелев база. Ынчалза-даа Кузнецов биле Бороушкинге четпээннер.

Иван Зоринни округ суду беш чылда хосталгазын казып шииткен болгаш ийи мун рубль тунге хөреңгизин хавырар деп шииткен. Александр болгаш Дмитрий Зоринпер кайызы-даа үш чылда хосталгазын казыдып шиттиргеннер. Скобелев чаңгыс чылда хосталгазын казыдып шиттиргеен, ынчалза-даа оон ядыы болгаш хөй уруг-дарыглыг болганын барымдаалаш, шииткелди ийи чылда шенеде хуусаа-биле кызыгаарлаан.

(1930 чылдың апрель 16-да Ярославльдың «Соңгу чүк ажылчыны» солунундан).

ДЕМИСЕЛЧИ

Ессентук районнуң күүсекчи комитединиң Президиумунуң 1930 чылдың ноябрь 19-та болган хуралының № 84 протоколундан.

Дыцнааны: «Боргустан станицаның бригадиринин дузалакчызы колхозчу Архип Дмитриевич Морозовтуң өлүрткениниң дугайында».

30 чылдың февраль 14-тен 15-че дүнезинде Боргустан станицага колхозтуң бригадиринин дузалакчызы Архип Дмитриевич Морозов өлүртken. Социализм дээш идепкейлиг демиселчилериниң бирээзи ынчаар өлүртken-дир.

Ажыл-агый-политиктиг бүгү кампанияларының киржикчизи ол кижи болза ядыы-ортумак массаларны колхозче эвилелдевишаан, чудурук-байлар-биле демиселди хүн бүрү чорудуп турганы дээш аңгы дайзынары ону көөр хөөн чок турган.

Бодунуң бот-идепкейи-биле хөй ниитичи Морозов бижик билбес чорукту узуткаарының болгумун бодунуң участогунга чорудуп турган.

Суурга хөй-ниитиниң чурумун сагыырының хүлээлгезин ол чугула деп санап келген болгаш хулиган-кулак-байларны хай дээринче ол сөөлгү чежээзинде кыйгырган.

Районнуң күүсекчи комитединиң доктаатканы болза:

...Кулак-байларны үндүр шөлүүр болгаш судка киирерин бадылаар.

Өлүрүкчүлерни буруудадырының дугайында херекти өчүк бээр чурумбиле дыцнаар, бо херек талазы-биле истелгени истелге органнары дүрген кылып чорудар. Өлүрүкчү чорук болган чер талазы-биле херекти көөрүн дүргедедирин крайсудтан дилээр.

Өлүрткен Морозовтуң өг-бүлезинге чудурук-байның бажыңын станицаның төвүнге турар кылдыр бээр.

Станицаның төвүнче, байларның бажыңнарынче кыдыгларда кызыл партизаннарның, хөлечиктерниң болгаш ядыыларның өг-бүлелерин көжүрер. Ылаңгыя станицаның кыдыгларынга кызыл булуңнарның четкизин калбартыр болгаш аңаа ажылды күштелдирер.

Кулактарның террорундан качыгдаан өг-бүлелерге дуза көргүзериге тускайлаан акша-хөреңгиден өлүрткен кижиниң өг-бүлезинге харыугданың 200 рубль дузаламчызын көргүзер.

Эш Морозов аттыг районга кызыл кошту организастаар

(СТАВРОПОЛЬ КРАЙНЫҢ КҮРҮНЕ АРХИВИНДЕН).

Ажыл, амыдырал

Хөндергейнин Айлыг-Ойдан эгелээш Теректиг-Чарыкка чедир Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң малчыннары чурттап, ниитиниң малын онча-менди чыл ажырып, совхозунуң мурнунда салдынган сорулгаларны өй-шаанда боттандырар дээш амыр-дыш дивейн ажылдап турарын оларга барган кижи бүрүзү көрүп болур.

Кодан бүрүзүнде таарымчалыг кажаалар, чем курлавыры бар, малдың ниити байдалы эки, кадарчылар немелде дензини ап турарлар. Малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымча чок четпестер барын чер-чер Советтерингe чоокта чаа болуп эрткен сонгулда үезинде кыштагларга чоруп тургаш көрген мен.

Малчыннарнын садыг хандырылгазында четпестерни совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары эки билир болза-даа, хемчег албайн келгенин кадарчылар хомудал-биле чугаалап олурарлар. Автолавка бо чылын чаңгыс катап келген. Малчыннар аъш-чемни, шай, таакпыны чорук кылып, Чадаана хоорайның магазиннеринден садып алыр. Кадарчылар чагыдып алган солуннарын, сеткүүлдерин албайн турарлар. Малчыннарның почтазын суг сөөртүп турар чолаачылар чедирип турарын директор дагзып каан, олар эккелбейн турарлар.

Чамдык малчыннарның коданнарында мал чемгерер чадагай кажаалар чок, мал чемин чер болганга төп каарга мал чаза базып, артыкка чарыгдап турар. Мал чемгерер чадагай кажаа туттуруп бээрин дирекциядан дилээн, каш катап аазаашкын болза-даа, амдыгаа чедир бүтпээн. Теректиг-Хемде кыштагларже суг сөөртүр тускай машина тургускан, ооң чолаачызы Сарыг-оол сугну малга болгаш малчыннарнын ижеринге четчир кылдыр сөөртпейн келген. Бир эвес сут сөөртүлгезин эки организаставас, олче кичээнгей салбас болза, моон соңгаар кыштагларда мал суггат-биле бергедээр апаар.

Теректиг-Чарыкта малчыннар совхозтуң Тере-Хая салбырының ажылчыннары болганда салбырның удуртукчулары малчыннарже кичээнгейни салып, оларның чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны дарый тургузарын күзеп каары чугула.

Б. САТ.

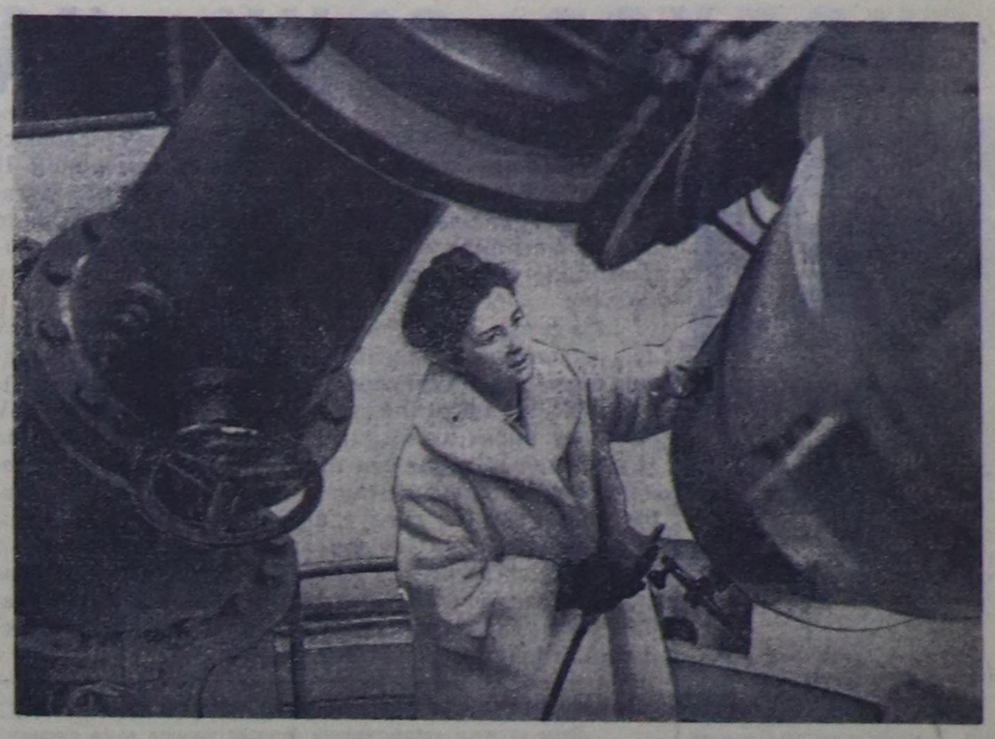

Астроном Ольга Борисовна Длужневскаяны бодунуң чаңчыл болган эдилели апарган телесков чанынга Күрүнеиң П. К. Штернберг аттыг астрономия институдунга чурукка тырттырган.

Чоокку үеде Ольга Борисовна бүгү делегейниң делгелгези болур Монреальче чоруптар. ССРЗ-ниң павильонунуң космос салбырынга ол консультант болур. Ай болгаш Венера ырының макет-панорамаларын совет эртемденнер олче чорудар.

Л. ПОРТЕРНИҢ болгаш П. НОСОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЯНЗЫ БҮРҮ ДИПТЕРДЕН

ХНФ-нин медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). Гуам ортулукта чөвүлел хурал — ол дзэргe, америк шериг кем-херектеннериң болгаш оларның эвилелчилериниң чыышчыгажы-дыр. Вьетнамда агрессчи дайынны улам ыңай күштелдирер болгаш калбартырының планнарын чугаалажып көөрү-биле ол чөвүлел хуралды чыылдырган деп, Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң ТК-ның төлөлекчизиниң медеглелинде айтып турар.

ВИА агентилелдиң дамчытканы ол медеглелге Хосталганың национал фронтузу «Вьетнамга дайынны калбартырының кандыг-даа бодалдары болгаш үүлгедиглери америк империалистерни болгаш оларның эвилелчилерин аштырыышкындан камгалап ап шыдавас деп чүвени оларга шиитпирлиг сагындырып турар».

Санал алыышкынының түннелдери

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциуз Сомалиниң келир үеде тургузуунуң дугайында айтырыгның талазы-биле март 19-та санал алыышкынының шуут түннелдерин Джибутиге парлап үндүрген. Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Джибутиден дыңнатканы-биле алырга, бадылаашкынга киришкен бүгү кижилериниң иштинден 23.014 кижи Франция-биле харылзааларны хевээр арттырар дээш саналдаан. Аңаа удур база франциуз Сомалиге хамаарышпас чорукту тыпсыр дээш 14.719 кижи бадылаан.

Губернатор Джибутиге комендант шакты тургускан. Хоорайга корум-чурум чок чорук болган соонда дораан-на ындыг шиитпирни хүлээп алган. Ол корум-чурум чок чорук болуп турда полиция санал алыышкынының түннелдеринге чөпшээрешпейн турар чыскаалчыларга удур боолаан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Джибутиниң каш-каш үс чурттакчылары франциуз Сомалиниң девискээринге март 19-та болган санал алыышкынының түннелдеринге боттарының чөпшээрешпейн турарын илергейлевишаан, март 20-де болган чыскаалга киришкен.

Агентилелдериң Джибутиден чоруткан сөөлгү дыңнадыгларын өзугаар алырга, чыскаалчылар хоорайның африка кварталынга баррикадаларны тургускан. Франциуз даштыкы легионнуң солдаттары-биле чыскаалчыларның аразында болган таварлажылышкын чоруп турда ийи африка кижи өлүрткен. Джибутиде дүшкүүрлүг байдал хевээр артпышаан.

Гаррисон: „Харыыны негеп турар айтырыглар ам-даа хөй“

НОВЫЙ ОРЛЕАН. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Клей Шоунуң херээн баштай дыңнаарынын мурнунда Новый Орлеанның округ прокурору Джим Гаррисон СЭТА-ның корреспондентизи С. Лосевке болгаш Парлалга-медээлер агентилелинин корреспондентизи Г. Боровикке интервью берген. Корреспондентилерниң айтырыгларын болгаш Гаррисонуң харыыларын моон алаанда парлаан.

Айтырыг: Президент Кеннедини өлүрер сорулгалыг сүлчээнин турган дугайында айтырыг шиитпирлеттинген деп ийи неделяның мурнунда чугаалаан болгай силер, мистер Гаррисон. Ол үениң иштинде силерниң бүзүреливер чайгылган бе?

Харыы: Бистиң бүзүреливис амгыы ышкаш, ындыг улуг болуп шыдавас. Бис истелге талазы-биле дыка хөй ажылдаан бис. Херек шуут доозулган дээр дугайында мээн медеглелимни солуннарга үргүлчү бижип турарлар. Ол ындыг эвес. Солуннарның ындыг медеглели чаа херечилеринин истелгезинден үүгле чарыктырып турар боор-дур. Март 16-да улуг жюри адвокат турган Эндрюсту мege өчүк берген дээш буруудаткан. Бистиң чугаалажып турарывыс өзугаар алырга, орукче даштыкы октааны ышкаш, шаптыктаарын ол оралдажып турган. Кажан херек кижини, бо таварылгада чурттуң президентизин өлүргенинге хамааржып турар болганда меге өчүк берген кижилерни кеземчеге киирбейн арттырып каар өргевис чок. Херектиң шынын илередир талазы-биле биске шаптык кадар арганы кижилерге берип шыдавас бис. Бис үүгле шынныг чүвени чедип алырын оралдажып турар бис. Ынчангаш ол шынныг чүвени хөречилерден негеп турар бис.

Айтырыг: Сүлчээге чаңгыс-даа даштыкы чазак хамаарылга чок болган дээрзин ийи неделяның мурнунда чугаалаан болгай силер. Ол бодалынарны ам-даа барымдаалап турар силер бе?

Харыы: Чигзиниг чок. Чаңгыс-даа даштыкы чазак президент Кеннедиге удур сүлчээге бичии-даа хамаарылгазы чок болган.

Новый Орлеанга болур үези келген сүлчээ баштай АКШ-тың президентизинге удур угландырбаан болган. Оон дараазында ол сүлчээ бодунуң угланыышкынын ышкынган болгаш мырыңай өске карага дегген ракетага таварышкан чүве ышкаш, база ынчаар болган.

Айтырыг: 1963 чылдың ноябрь 22-де Далласка Освальд кымны-даа болза өлүрер турганын санаарының барымдаалары бисте чок деп, бир-ле катап журналистерге чугаалаан болгай силер. Ол бодалыларны ам-даа барымдаалап турар силер бе?

Харыы: Ол удаада корреспондентилер мээн сөстеримни шын эвес тайылбырлап турганнар. Далласка тонакты чаза туткан кижи Освальд эвес деп чугаалаан мен, ынчалза-даа виктовка-биле аңаа-ла боолапканын ынча деп бодаан мен. Далласка болган чүвениң дугайын чугаалаары ам-даа эрте. Сүлчээни болгаш өлүрүкчү чорукту аажок угаазылалдыг организастаан болгаш дыка кажар арга-биле чажырып чаап каан-дыр.

Айтырыг: Чаа тудуп хоруглаашкынны чорударын болап турар силер бе?

Харыы: Тудуп хоруглаашкын амдаа хөй болур, ынчалза-даа ол тудуп хоруглаашкын чоокку хүннерде болбас. Бисте, округ прокуратуразында кижилер ындыг-ла хөй эвес, ынчангаш оларга дыштаныр, удуур арганы бээр херек. Оон аңгыда бисте боттарывыста түс чернин айтырыглары, хүн бүрүде кем-херек үүлгедир чоруктар хөй болуп турар. Округ прокурорунуң албан-дужаалынга мээн олурган үеминиң иштинде өлүрүкчү чорук-биле холбашкан чаңгыс-даа кемниг үүлгедиг илереттинмейн артпаанын билир боор силер. Кемниг идегеттер президентини өлүрген дугайында истелгени чорудып, ажылдап турар чоруувусту ажыглаарын күзевейн турар бис.

Түннелинде округ прокурору Джим Гаррисонуң чугаалааны болза, истелгенин элээн сөөлгү чадазының үезинде өске штаттарда истелге органнарындан болгаш федералдыг эрге-чагырганнардан дузаламчы дилээр деп турар мен. Ынчалза-даа ам дээрзинде бистиң истелгевисти кымбир кижиге идегээрин күзевейн турар бис дээрзин прокурор чугаалаан. Бисте бар медээлерни бүгү кижилерге чугаалап бээринге белен мен.

ЯПОН-МООЛ ХАРЫЛЗААЛАРНЫ ХӨГЖҮДЕР ДЭЭШ

ТОКИО. (СЭТА). Японияның эң улуг профэвилел каттыжышкынын —Профэвилелдериң кол чөвүлели Моол Арат Республиканы доп-дораан хүлээп көөрүнүң эрге-ажыктарын барымдаалаан, базымнарны кылырын: МАР-биле дипломаттыг харылзааларны доп-дораан тургузарын, кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдерин Япон чазакка саналдаан.

ГУАМДА ЧӨВҮЛЕЛ АЖЫТТЫНГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вьетнамда дайын дугайында айтырыгның талазы-биле Мурнуу Вьетнамда америк шериг командылалының болгаш элчин чериниң төлөлекчилери-биле АКШ-тың президентизи Джонсонуң чөвүлел хуралы март 20-де Гуам ортулукта (Оожум океанда) ажыттынган. Мурнуу-вьетнам өзугурумнуң төлөлекчилери база ол чөвүлел хуралда олуржуп турар.

АП агентилелдиң корреспондентизиниң Гуамдан дамчытканын өзугаар алырга, Мурнуу Вьетнамның чалча премьери Нгуен Као Ки Вьетнамда дайынны улам ыңай калбартырынче чөвүлел хуралдың мырыңай эгезинде-ле кыйырыг салып эгелээн болуп турар.

СПОРТ

ТӨӨГҮНҮҢ АРЫННАРЫ

1967 чыл—Октябрь революциязының 50-ги чылы-биле кады совет спорттуң төөгүзүнүң беженги арнын ажыктан. Эрткен үениң дургузунда ооң кайгамчык чедиишкиннери бүгүдеге билдингир. Амгы хүннерде он-он миллион совет хамаатылар күш-культура болгаш спортта доктаамал хаара туттунган. Оларның ажыглалында чаа хевирниң муң-муң стадионнары, суг станциялары, бассейннер, хаак баазалары, катоктар бар. Бедик мөргежилдиг күш-культура башкыларынын, тренерлериниң, спорт удуртукчуларының саны хүн бүрүде өзүп турар. Кадыкшылдың, омакшылдың, күштүг-шыырак болурунуң чепсээ—спорт болгаш күш-культура бистиң чуртувуста ынчаар хөгжүй берген.

А ам-хаанныг Россия үезинде баштайгы улуг хемчээлдиг маргылдаларны сактып көрээли. Ынчан спорт үүгле бай, эт-хөренгилиг кижилерниң эргезинге турган.

ЧАДАГ-ТЕРГЕ

Чеден алды чыл бурунгаар—1891 чылда чадаг-тергежилер Россияның ийиги маргылдаазынга (конькиге маңнаарларның соонда) киришкен. Ол Москвага болган. Россияның баштайгы чемпиону атты чедип алыр дээш Москваның, Петербургтуң, Одессаның, Киевтиң болгаш Варшаваның чадаг-тергеге хандыкшылдыг эң шыырак кижилери чыылган. Чемпионат үүгле чаңгыс 7,5 верста хемчээлге чарыш-биле доозулган. Аңаа москвачы Г. Девис тиилээш, 15 мин. 31 сек. көргүзүглүг болган. Ынчан чадаг-тергелерниң соңгу дугую биче, а мурнукузу улуг болгаш ооң-биле башкарар (амгы бичии уруглар ойнаар чадаг-терге ышкаш) турган.

БУТ БӨМБҮҮ

1911 чылда бут бөмбүүнүң талазы-биле чурттар аразының солун ужуражылгазы Петербургка эрткен. Ынчан Великобританияның «Инглиш Уондерес» азы «Англияның бөрүлери» дээр команда аалдап келген. Шынында ол он бир англи клубтарының чыынды командазы деп сөөлүнде илерээн.

Англичаннар Неваның эрииннге үш ужуражылганы чоруткан. «Бөрүлер» баштай Петербург биле Москваның клубтарының чыынды командазын 7:0 санга, ооң соонда Питериниң чыынды орус бут бөмбүкчулериниң командазын 10:0 санга тиилээн. «Англияның бөрүлери» өске англи команда-биле ойнааш, боттарының чаңгыс чер чурттугларын база хайыра чокка 14:0 санга уткан.

1945 чылда Москваның «Динамо» командазы Англияга аалдап баргаш, ол чурттуң бут бөмбүүнүң эң шыырак беш командазын шуптузун тиилээш, аштырыышкын чокка ээп келген.

ЧИИК АТЛЕТИКА

Чиик атлетиканың баштайгы чемпионады 1903 чылда болган. Аңаа үүгле Петербург биле Риганың бежен хире спортчулары киришкен. 1908—1916 чылдарда—сес чыл дургузунда чиик атлетикага Россияның тос маргылдаазы эрткен. Ооң иштинде ийи олимпий оюннары база болган—1913 чылда—Киевке, 1914 чылда—Ригага. Ынчалза-даа спортчулар саны көвүдевейн турган. 1916 чылда үш хүн ургулчулаан маргылдаага үүгле Петербурттуң, Москванын, Ревельдиң үжен спортчулары киришкен.

1911 чылда Бүгү-россияның чиик атлетикага хандыкшылдыгларының организациязы тургустунган. 1916 чылга чедир Россияга чаңгыс-даа спорт залы, стадион, бассейн чок турган.

Совет эрге-чагырганың тургустунганының баштайгы хүннеринден эгелеп күш-культура болгаш спорт шапкын хөгжүп, спорт баазалары туттунуп эгелээн.

БАЛЫКТААРЫНЫҢ ДҮРҮМҮН ШЫҢГЫЫ САГЫЫР

Спорттуу балыктаашкын сөөлгү чылдарда бистиң республиканың ажылчы чонларының сонуургалын калбаа-биле хаара тудуп турар. Балык тудары үүгле спорттуу сонуургал эвес, харын дыштанылганың өзулуг-ла чугула кезээ болуп, кадыкшылдың каңнакчызы болур. Ооң-биле кады балыкчы спортчулар болгаш аңаа ынакшылдыглар балык курлавырын камгалаар, ону хайгаарап көөр дээрзи чугаажок.

Кандыг херексел-биле кайы үеде кайын балыктаарыл деп чүвени чамдык балыкчылар чедир билбейн турарлар. Ооң уламындан балыктаарының чурумун үреп, балык курлавырынга когаралды чедирип турар. Төтчеглекчи чоруктарны болдурбазы-биле балыкчылар чогуур дүрүмну билири чугула.

Балык салган азы хоруглуг черлерден өске Улуг-Хемниң унунга болгаш Тыва АССР-ниң өске-даа балыктыг хемнеринге болгаш сугларга сыырткыыштыг база спиннинг-биле халас балыктаары чылдың бүгү дургузунда чөпшээрелдиг. Хоруглуг черлерге Тожунуң Азао хөл хамааржыр, аңаа спортчу балыктаашкынны шагның кайы-даа үезинде, кандыг-даа херексел-биле тудары хоруглуг. Балыктарның чаа хевирлерин салып киирген сугларлыг черлерни күлтурлуг ажыл-агый черлери деп санап турар. Аңаа балык тударының чурумун ол ажыл-агый черлери харыылаар.

Ооң аңыда тускай айтып берген черлерге доктааттынган хуусаанын иштинде 20 миллиметрлиг 25 метр дурттуг чаңгыс каът четкилер-биле халас балыктаары чөпшээрелдиг. 3 каът шүүрээр четкилер-биле балыктаары шуут хоруглуг. Маңаа хамаарыштыр болганчок-ла чурум үрей бээр мындыг үүлдер бар. Чамдык аныыр коллективтериниң дарга-лары кежигүн өстүрер сорулга-биле чаңгыс кижиниң өг-бүлезинин саны-биле 4—5 билетти бижип берип турарындан ол хире хөй четки-биле бичии хемнерни кежир салып, төтчеглекчи чоруктар кылыр таварылгалар тургулаан. Бир кежигүн кижиге-ле үүгле чаңгыс четкини чөпшээрөөр. Кежигүн дадывырын төлевээн билеттиг-даа кижи болза, ону балыктап чорда төтчеглекчи деп саналаар.

Балык курлавырын өстүрериниң сорулгазы-биле четкилиг балыктаарын тус-тус участоктарга үскенин балыкчылар билир ужурлуг. Тожунуң балыкчылары Бии-Хемни куду Мөөн биле Сыстыг-Хемниң белдирлери болгаш Севаниг ортузунга чедир, а Кызылдың база өске-даа районнарының балыктаарынга сонуургалдыглары Каа-Хемниң Бүрен аксындан куду Каа-Хем биле Бии-Хемниң белдиринге чедир, ооң Бии-Хемни өрү Хүтке чедер болгаш Кызылдан Улуг-Хемни куду Красноярск крайның кызыгаарынга чедир участоктар чардынган. Үстүнде участоктардан өске хемнерге, хөлдерге четки салыры хоруглуг.

Апрельдиң 10-дан июньның 10-га чедир балыктарның үүргенелеп турар үезинде четки салыры база шуут хоруглуг. Ол ышкаш переметтиң сыырткыыштарының саның 25-тен эртпирин болбас. Серээни, частыр үүлдерни болгаш сугну бокталдырып хоранан турган балыктаары шыңгыы хоруглуг. Четки бүрүү ооң эдилекчизинин фамилиязын айыткан хеменин, мотоциклдиң, автомашинаның дугаарын бижээн номерлиг болур ужурлуг.

Балыктаарының дүрүмүнге чаа киириделерни киирерин республиканың хөй-ниитизи чоокта чаа чугаалажып көргеш, переметтин сыырткыыштарының саның 15-тен эртирбезин база хүнде 5 килограммадан аар деңзилиг удуг балык туттунар болза оонбиле ол хүн балыктаарын соксадыр.

Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда республиканың хемнеринде, хөлдеринде дүрген өзүүчел үнелиг балыктарны салып турар апарган. Моңгүннелчек казырыктарлыг карп деп балык Тываның Хадың, Доруг-Хөл, Чагытай хөлдеринде болгаш Кызылдың парк чанында севинде тус чернин суунун байдалынга чанчыгып, эки өзүп турарлар. Эрткен чылын майда Чагытай хөлге дүрген өзер амданныг, семис 2 миллион бичии балыктарны салган. Ону самолёт-биле Ленинградтан эккелген. Ооң мурнунда чылдарда Новосибирск областың Убинск хөлден эккелген лещ деп балыкты база Чагытайга салган. Ол лещ биле карп деп балыктар чаа салгылаан черлеринде үүргенелеп төрүп эгелээн.

Чаа салгылаан ол балыктарны чылдың кайы-даа үезинде кандыг-даа херексел-биле балыктаары хоруглуг. Кандыг-бир таварылга болуп ол балыктар туттунуп келзе ону дүрген-не сугже салып киирери чугула, чүге дизе ону эккээринге дыка хөй чарыдал үнген деп чүвени балыкчылар утпас ужурлуглар.

О. ГАВРИЛОВ,
балык камгалалының Тыва инспекциязының Кызылда дөртку участогунуң инспектору.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

1966 чылдың июнь 29-та Чанчып Эрес-оолович Шактарның адынга тывыскан, 440030 дугаарлыг, Кызылдың башкы училищезин доосканы дугайында дипломну куш чок деп санаарын чарладым.

Тыва АССР-ниң Балык камгалал министерствозу, Республиканың туберкуллёзка удур диспансери үр эвес үеде аар аараанының соонда, 1967 чылдың март 20-де туберкуллёзка удур диспансерниң хоочун ажылдакчызы

Зоя Санчаевна КӨКТҮҢ

мөчээнин кажыдал-биле дыңнадып, мөчээн кижиниң өг-бүлезинге болгаш төреддеринге кажыдалын илергейлеп тур.

КИНО

МАРТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдын майыктааштың төөгүзү» 10, «Кто придумал колесо» 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хап иштинде кижи» 2.30, «Даайынын дүжү» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Солдаттың адазы» 9.30, 3.10, «Ону эки билир турган мен» 1.20, 5.10, 7.10, 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ростовщиктиң өлгени» 3, 6.40, «Төрээн чуртундан ыракта» 4.50, 8.30 шактарда.

Хостуу-биле аргилап турар чээшкиннериң талазы-биле ойнаашкынларның ийи тиражтары 1967 чылдың март 30-де болурун билир бис.

1947 чылда үндүрген Күрүнеиин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниин бир разрядынга 465020 рубль ниити түңнүг 8500 ойнаашкыннар таваржыр.

1966 чылда үндүрген Күрүнеиин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниин бир разрядынга 512560 рубль ниити түңнүг 9400 ойнаашкыннар таваржыр, ооң иштинде:

Ойнаашкыннарның хемчээли	1947 чылда үндүрген Күрүнеиин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниин бир разрядынга таваржыр ойнаашкыннарның саны	1966 чылда үндүрген Күрүнеиин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниин бир разрядынга таваржыр ойнаашкыннарның саны
5.000 рубль	2	2
2.500 рубль	5	5
1.000 рубль	25	20
500 рубль	80	109
100 рубль	700	750
40 рубль	7688	8514
Каттыжнаа	8500	9400

Хамаатылар! Облигацияны садып алгаш, 40-тен 5.000 чедир рубльди ойнап ап болурунарны утпанар.

Хостуг аргилап турар чээшкиннериин облигацияларын садып алынар!

Ойнаашкыннарның тиражтарынга киржиннер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Пассажирлерге сагындырыг

ССРЗ-де агаар транспортун эң янзы-бүрү назылыг кижилер ажыглап турар.

Эптиг болгаш каас-шиник кабиналарда таарымчалыг чоруктун ачызында ужудуушкун үезинде кижиниң организминге өйтавында физиологтуг байдалдар хандыртынып турар.

Поршнялыг болгаш реактивтиг самолёттарның ужударының дүргени болгаш бедии пассажирлерге барык эскертинмес. Ынчалза-даа ужудуушкун үезинде чамдык пассажирлерниң ниити байдалы баксыраксаар чоруктар таваржып турар.

Кижиниң организминге ужудуушкуннуң таарымча чок салдарын чайладырынга дузалап турар эмчи сүмелерин сагындырып тур бис.

Ужударының мурнунда пассажир бүрүзү болур чогууру-биле дыштаныры болгаш удууру эргежок чугула. Ужударынга чедир 1,5—2 шак бурунгаар чемненир болгаш дораан хайылбас, чаглыг, үстүг чемни чивес херек. Ужудуушкун үезинде хөй чем чивес ужурлуг.

Ужударының мурнунда болгаш ужудуушкун үезинде (ылаңгыя кузарының мурнунда) арага ишпес болза чогуур.

Самолёт ужудуп үнер база хонары-биле кудулап бадар үезинде болгулаар таарымча чок байдалдар тургустунуп келгенде, кулакка үлдүргей хөвеңни суп алыр болгаш конфетаны сорар херек.

Аэродромнарга самолёттар доктааган үезинде самолёттан үнер болгаш арыг агаарга селгүүстээри эргежок чугула.

Ужудуушкун үезинде бажы дескинер, хөңну булганныр, кузар кижилер ужударынга чедир чартын шак бурунгаар азрон, валидол дээр кургаг эмни ижер болза чогуур. Ындыг кижилер самолётка олурган үезинде үргулчу хөделбес, солуннарны, журналдарны номчууру чугула. Пассажирлерниң бажы дескинер, кузар, хөңну булганыр чоруктары дыка хаая болгулаар болгаш дораан анаа апаар, кижиниң организминге кандыг-даа хораны чедирбес деп чүвени билип алыр ужурлуг.

Кызыл аэропорттуң кадыышылга пунктузу.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР- ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амылырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, келээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш келээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амылырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00298.